

CURTEA EUROPEANĂ A DREPTURILOR OMULUI
MAREA CAMERĂ

HOTĂRÂREA
din 5 februarie 2015
În cauza Bochan împotriva Ucrainei (nr. 2)
(Cererea nr. 22251/08)
Strasbourg

Hotărârea este definitivă. Aceasta poate suferi modificări de formă.

În cauza Bochan împotriva Ucrainei (nr. 2).

Curtea Europeană a Drepturilor Omului, reunită în Marea Cameră compusă din Dean Spielmann, președinte, Josep Casadevall, Guido Raimondi, Ineta Ziemele, Mark Villiger, Isabelle Berro, Boštjan M. Zupanèiè, Alvina Gyulumyan, Ganna Yudkivska, Angelika Nußberger, Erik Møse, André Potocki, Paul Lemmens, Paul Mahoney, Aleš Pejchal, Krzysztof Wojtyczek, Dmitry Dedov, judecători, și Lawrence Early, jurisconsult, după ce a deliberat în camera de consiliu la 7 mai și 19 noiembrie 2014, pronunță prezenta hotărâre, adoptată la această ultimă dată:

PROCEDURA

1. La originea cauzei se află cererea nr. 22251/08 îndreptată împotriva Ucrainei, prin care un resortisant al acestui stat, doamna Mariya Ivanivna Bochan („reclamanta”), a sesizat Curtea la 7 aprilie 2008, în temeiul art. 34 din Convenția pentru apărarea drepturilor omului și libertăților fundamentale („Convenția”).

2. Reclamanta a fost reprezentată de fiul ei, I. Bochan, avocat în Ternopil. Guvernul ucrainean („Guvernul”) a fost reprezentat de agentul guvernamental, doamna N. Sevostyanova, din cadrul Ministerului Justiției.

3. Invocând art. 6 § 1 din Convenție și art. 1 din Protocolul nr. 1 la Convenție, reclamanta se plângea de procedura desfășurată în cadrul „recursului în lumina unor circumstanțe excepționale” formulat de aceasta, astfel cum îi permitea dreptul ucrainean aplicabil, în temeiul hotărârii pronunțate de Curte cu privire la prima cerere introdusă de aceasta [*Bochan împotriva Ucrainei*, nr. 7577/02, 3 mai 2007].

4. La 6 septembrie 2011, cererea a fost comunicată Guvernului.

5. La 19 noiembrie 2013, o cameră a Secției a cincea, compusă din Mark Villiger, președinte, Angelika Nußberger, Boštjan M. Zupanèiè, Ganna Yudkivska, André Potocki, Paul Lemmens, Aleš Pejchal, judecători, precum și Claudia Westerdiek, grefier de secție, s-a desesizat în favoarea Marii Camere, niciuna din părți neopunându-se acestui lucru (art. 30 din Convenție și art. 72 din Regulamentul Curții – „Regulamentul”).

6. Componența Marii Camere a fost stabilită în conformitate cu dispozițiile art. 26 § 4 și 5 din Convenție și art. 24 din Regulament.

7. Atât reclamanta, cât și Guvernul au depus observații scrise. La 17 martie 2014, după consultarea părților, președintele Marii Camere a hotărât să nu organizeze nicio ședință.

ÎN FAPT

I. Circumstanțele cauzei

8. Reclamanta s-a născut în 1917 și locuiește în Ternopil.

9. Faptele cauzei, astfel cum au fost expuse de către părți, se pot rezuma după cum urmează:

A. Contextul factual al cauzei

10. Din 1997, reclamanta revendică, fără succes până în prezent, proprietatea unei părți dintr-o casă, aflată în posesia lui M. M. la momentul faptelor, și a terenului pe care este construită aceasta. Pretențiile sale se bazează în principal pe următorul argument: această parte a casei ar fi fost construită pe cheltuiala ei și a soțului ei defunct; acesta din urmă ar fi cumpărat legal proprietatea și reclamanta ar fi moștenit-o ulterior; bunul nu ar fi fost vândut lui M.M., în ciuda unui acord încheiat inițial între acesta și fiul reclamantei; iar contractul de vânzare pe baza căruia M.M. se pretinde proprietarul bunului ar fi un fals.

11. Instanțele interne au examinat în repetate rânduri cererea în revendicare imobiliară a reclamantei. În cele din urmă, după reatribuirea cauzei de către Curtea Supremă unor instanțe inferioare cu altă competență teritorială, acțiunea reclamantei a fost respinsă. În temeiul depozițiilor a șaptesprezece martori, dintre care unul a fost audiat în persoană, și pe baza unor documente prezentate de M. M., instanțele de două grade de jurisdicție au considerat că, în 1993, M.M. cumpărase de la fiul reclamantei fundația unei părți din casa în cauză și ulterior o construisese pe propria cheltuială. Acestea au concluzionat că M.M. era proprietarul legal al acestei părți din casă și că avea dreptul să beneficieze de terenul pe care aceasta fusese construită. Decizia definitivă, care a confirmat concluziile instanțelor inferioare, a fost pronunțată de Curtea Supremă la 22 august 2002.

B. Hotărârea pronunțată de Curte în prima cauză

12. La 17 iulie 2001, reclamanta a sesizat Curtea cu o cerere. Aceasta susținea în special că procesul ei în fața instanțelor interne nu fusese echitabil. Se plângea, de asemenea, de durata procesului și considera că rezultatul acestuia constituia o încălcare a art. 1 din Protocolul nr. 1 la Convenție, considerat separat și coroborat cu art. 14 din Convenție.

13. Referitor la această cerere, Curtea a pronunțat, la 3 mai 2007, o hotărâre care a devenit definitivă la 3 august 2007. Aceasta a constatat încălcarea art. 6 § 1 din Convenție, din cauza circumstanțelor reatribuirii cauzei de către Curtea Supremă și a motivării insuficiente a hotărârilor judecătorești interne, aceste aspecte fiind examinate în mod coroborat și cumulat (*Bochan*, citată anterior, pct. 85).

14. Hotărârea cuprindea în special următorul pasaj:

„74. (...) Curtea Supremă a dispus reatribuirea [cauzei], după ce a recuzat în mod expres concluziile instanțelor inferioare cu privire la aspectele de fapt și și-a expus poziția cu privire la una din chestiunile esențiale în speță (...), chiar înainte de reexaminarea și aprecierea mijloacelor de probă de către instanțele respective (...). Având în vedere că, în plus, Curtea Supremă nu și-a motivat decizia de reatribuire a cauzei, Curtea apreciază că temerile reclamantei, care era îngrijorată că magistrații înaltei instanțe, în

special vice-președintele acesteia, își formaseră o părere cu privire la rezultatul cauzei și că judecătorii cărora li s-a atribuit dosarul la 9 octombrie 2000 îl examinaseră în conformitate cu opiniile Curții Supreme, puteau fi considerate justificate în mod obiectiv.

75. În plus, Curtea apreciază că, în ansamblu, această situație procedurală a adus atingere, de asemenea, principiului securității juridice (*Riabykh împotriva Rusiei*, nr. 52854/99, pct. 51-52, CEDO 2003-IX). Divergența de opinie între Curtea Supremă și instanțele inferioare cu privire la această cauză nu era suficientă pentru a motiva multiplele reexaminări ale acesteia. Instanțele superioare nu ar trebui să își exercite puterea de control decât pentru a corecta denegările de justiție și erorile judiciare și nu pentru a înlocui aprecierea faptelor de către instanțele interne cu propria apreciere.

15. Curtea a constatat, de asemenea, că instanțele interne nu au răspuns în niciun fel argumentelor invocate de reclamantă din cauza lipsei fiabilității depozițiilor martorilor și a invalidității probelor documentare, deși aceste aspecte erau decisive pentru rezultatul cauzei (*Bochan*, citată anterior, pct. 81-84).

16. Bazându-se pe concluziile reluate anterior, formulate de Curte în temeiul art. 6 § 1 din Convenție, aceasta a hotărât că nu era necesar să se pronunțe cu privire la capătul de cerere al reclamantei întemeiat pe art. 1 din Protocolul nr. 1, considerând că acesta nu ridică nicio chestiune distinctă (*Bochan*, citată anterior, pct. 91).

17. Aceasta a respins ca nefondate capetele de cerere formulate de reclamantă ca urmare a duratei procedurii și a unei discriminări contrare art. 1 din Protocolul nr. 1, coroborat cu art. 14 din Convenție (*Bochan*, citată anterior, pct. 87 și 93).

18. Cu titlu de reparație echitabilă, Curtea a acordat reclamantei 2 000 EUR pentru prejudiciul moral. Aceasta a subliniat, de asemenea, că „dreptul ucrainean permite[a reclamantei] să solicite un nou proces în lumina constatării sale a încălcării art. 6 comise de către instanțele interne în speță” (*Bochan*, citată anterior, pct. 97-98).

19. Până în prezent, Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei nu a încheiat încă supravegherea executării acestei hotărâri, care îi revine în temeiul art. 46 § 2 din Convenție.

C. „Recursul în lumina unor circumstanțe excepționale” formulat de reclamantă

20. La 14 iunie 2007, reclamanta a sesizat Curtea Supremă cu un „recurs în lumina unor circumstanțe excepționale”, întemeiat în special pe art. 353-355 din Codul de procedură civilă din 2004 („codul” – a se vedea infra, pct. 24). Bazându-se pe hotărârea pronunțată de Curte la 3 mai 2007, aceasta a solicitat înaltei instanțe să anuleze hotărârile judecătorești adoptate în procesul ei și să pronunțe o nouă hotărâre, prin care să îi dea câștig de cauză în privința tuturor aspectelor. Aceasta a anexat la recurs o copie a hotărârii Curții și a hotărârilor judecătorești interne.

21. Printr-o decizie din 14 martie 2008, după ce a deliberat în camera de consiliu, un complet de optsprezece judecători ai secției civile a Curții Supreme, în temeiul art. 358 din cod (reprodus la pct. 24 de mai jos), a respins recursul reclamantei. Părțile relevante ale acestei decizii se citesc după cum urmează:

„(...) Printr-o hotărâre din 3 mai 2007, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a declarat admisibile capetele de cerere formulate de reclamantă privind încheierea procedurii și încălcarea art. 1 din Protocolul nr. 1 și celelalte capete de cerere inadmisibile. Aceasta a concluzionat că, în această cauză, a fost încălcat art. 6 § 1 (...) [Curtea] a obligat statul pârât să achite reclamantei, în termen de trei luni de la data rămânării definitive a hotărârii, în conformitate cu art. 44 § 2 din Convenție, 2 000 EUR (două mii euro) pentru prejudiciul moral (...).

La pct. 64 din hotărârea sa, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a subliniat că aceste capete de cerere ale reclamantei priveau în special următoarele patru aspecte:

a) au fost instanțele care au examinat cauza independente și imparțiale?

b) faptul că procesul a avut loc în fața Tribunalului Municipal din Chemerovetsk a împiedicat-o pe

reclamantă să fie asociată acestuia?

c) a fost respectat principiul egalității armelor deși instanțele interne nu au audiat martorii ale căror depoziții scrise fuseseră admise de acestea cu titlu de probă?

d) deciziile definitive pronunțate de instanțele de prim grad, de apel și de recurs erau suficient motivate?

Astfel cum reiese din documentele aflate la dosar, reclamanta a fost reprezentată în cursul procedurii [interne] de către fiul ei, de profesie avocat. (...) Aceasta nu s-a prezentat în instanță în niciun moment al acestei proceduri, deși datele ședințelor i-au fost comunicate în mod corespunzător.

Niciuna din părțile la procedură, nici măcar M. B. I. [fiul reclamantei], nu a solicitat citarea de martori (...). M. B.I. nu a prezentat nicio depoziție a unui martor (...) care să poată dovedi că respectiva casă fusese construită pe cheltuiala acestuia (sau pe cheltuiala tatălui sau a mamei sale).

Niciuna din părți, nici măcar M. B.I., nu a recuzat judecătorul [instanței de prim grad]. M. B.I. nu s-a plâns de lipsa obiectivității instanței (...) decât după ce a fost pronunțată hotărârea.

Astfel cum reiese din documentele aflate la dosar, validitatea contractului de vânzare din 18 martie 1993, în temeiul căruia M. M. a cumpărat de la M. B.I. jumătate din fundație și unele materiale de construcție, nu a fost contestată (...). În plus, un document confirmă că partea stângă a casei fusese construită pe cheltuiala lui M. M. și altul indică faptul că M. M. îi plătise lui M. B.I. 1 550 000 000 karbovaneți [moneda ucraineană provizorie care circulase înainte de septembrie 1996] pentru fundația părții stângi a casei. Expertiza efectuată în speță nu a permis contestarea acestor elemente.

În hotărârea sa, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a constatat, în plus, că reclamanta (...) nu a prezentat niciun element care să dovedească faptul că, din cauza rezultatului procesului său civil, aceasta a făcut obiectul unei discriminări contrare art. 14 din Convenție, coroborat cu art. 1 din Protocolul nr. 1, în ceea ce privește exercitarea dreptului ei de proprietate. Curtea a considerat că respectivele capete de cerere formulate de reclamantă [în temeiul acestor dispoziții] trebuiau respinse ca fiind vădit nefondate, în temeiul art. 35 § 3 și § 4 din Convenție. Aceasta a concluzionat că hotărârile instanțelor [interne] erau legale și întemeiate și a decis să îi acorde reclamantei o despăgubire de 2 000 EUR doar pe motiv că instanțele ucrainene nu respectaseră cerința „termenului rezonabil”.

Având în vedere considerentele anterioare, nu este necesar să fie anulate, pe baza motivelor expuse în recursul doamnei Bochan, hotărârile pronunțate de instanțe în speță.

În temeiul [art.] 358 din [Codul de procedură civilă ucrainean], completul de judecatori al Secției civile a Curții Supreme a Ucrainei

[Decide]

Să nu admită cererea [doamnei M.I. Bochan] vizând revizuirea, în lumina unor circumstanțe excepționale, a hotărârii pronunțate de Tribunalul Municipal din Chemerovetsk (regiunea Khmelnytsk) la 19 ianuarie 2001, a deciziei pronunțate de Curtea de Apel regională din Khmelnytsk la 1 martie 2001 și a deciziei pronunțate de Curtea Supremă a Ucrainei la 22 august 2002.”

22. La 8 aprilie 2008, reclamanta a sesizat Curtea Supremă cu un nou „recurs în lumina unor circumstanțe excepționale”. Susținând că decizia din 14 martie 2008 se baza pe o „interpretare” eronată a hotărârii pronunțate de Curte la 3 mai 2007, aceasta solicita înaltei instanțe să reexamineze cauza pe fond în lumina constatărilor, reluate la pct. 15 de mai sus, făcute de Curte în hotărârea în cauză în temeiul art. 6 § 1 din Convenție.

23. La 5 iunie 2008, în temeiul art. 356 din cod, un complet de șapte judecatori al Secției civile a Curții Supreme a considerat recursul inadmisibil, pe motiv că nu includea niciunul din motivele, enumerate la art. 354 din cod, susceptibile să justifice revizuirea cauzei în lumina unor circumstanțe excepționale (a se vedea, infra, pct. 24, textul art. 354 și extrasele relevante din art. 356).

II. Dreptul intern relevant

A. Codul de procedură civilă din 2004

24. Extrasele relevante din acest cod, astfel cum erau formulate la momentul faptului, se

citesc astfel:

Art. 353 – Dreptul de a contesta o hotărâre judecătorească în lumina unor circumstanțe excepționale

„1. Orice parte la procedură (...) are dreptul de a contesta în fața Curții Supreme a Ucrainei, în lumina unor circumstanțe excepționale, o hotărâre judecătorească în materie civilă, care a făcut obiectul unei reinterprețări în recurs.”

Art. 354 – Motivele recursului în lumina unor circumstanțe excepționale

„1. O hotărâre judecătorească în materie civilă, care a făcut obiectul unei reinterprețări în recurs, poate fi revizuită în lumina unor circumstanțe excepționale dacă împotriva acesteia este formulat un recurs întemeiat pe următoarele motive:

- 1) o divergență în aplicarea legii de către una sau mai multe instanțe de recurs;
- 2) o constatare, de către o autoritate internațională a cărei competență este recunoscută de Ucraina, a încălcării de către o hotărâre judecătorească [internă] a unor angajamente internaționale ale Ucrainei.”

Art. 355 – Introducerea recursului în lumina unor circumstanțe excepționale

„1. Recursul în lumina unor circumstanțe excepționale este formulat în termen de o lună de la descoperirea acestora.

2. Recursul în lumina unor circumstanțe excepționale este formulat în conformitate cu normele care reglementează recursul.

(...)”

Art. 356 – Admisibilitatea recursului în lumina unor circumstanțe excepționale

« 1. Un complet de șapte judecători se pronunță, în camera de consiliu, cu privire la admisibilitatea recursului în lumina unor circumstanțe excepționale (...).

2. Recursul este declarat admisibil (...) dacă cel puțin trei judecători îl consideră astfel (...).

3. Decizia privind admisibilitatea recursului (...) nu poate fi atacată (...).

4. O copie a deciziei prin care este declarat admisibil recursul (...) este trimisă părților (...).

5. Dacă recursul a fost declarat admisibil (...), instanța poate suspenda executarea hotărârilor în cauză.

6. Normele enunțate la alineatele 1-4 din prezentul articol nu sunt aplicabile unui recurs în cadrul căruia este invocat motivul prevăzut la alineatul 2 al art. 354 din prezentul cod.”

Art. 357 – Procedura de examinare în lumina unor circumstanțe excepționale

„1. Examinarea unei cauze în lumina unor circumstanțe excepționale este o formă de recurs (*δ³çlíâèääî êânâö³éíîâî îđíâääæâíŷ*).

2. Cauza este examinată de către un complet de judecată alcătuit din cel puțin două treimi din membrii Secției civile a Curții Supreme a Ucrainei (...).

(...)

4. Examinarea unei cauze în lumina unor circumstanțe excepționale se desfășoară în conformitate cu normele care reglementează procedura în recurs.”

Art. 358 – Competențele Curții Supreme a Ucrainei sesizată cu recurs în lumina unor circumstanțe excepționale

„1. Atunci când este sesizată cu recurs în lumina unor circumstanțe excepționale, Curtea Supremă a Ucrainei poate:

- 1) să respingă recursul și să lase neschimbată decizia atacată (...);
- 2) să anuleze, total sau parțial, decizia atacată și să trimită cauza spre rejudecare în fața instanței de

prim grad, de apel sau de recurs (...);

3) să anuleze decizia atacată a instanței de apel sau de recurs și să confirme decizia pronunțată în primă instanță și anulată eronat (...);

4) să anuleze deciziile pronunțate în speță și să pronunțe încheierea procedurii (...);

5) să modifice decizia atacată sau să adopte o nouă hotărâre pe fond (...).”

Art. 360 – Forța obligatorie a deciziilor Curții Supreme

„1. Deciziile pronunțate de Curtea Supremă a Ucrainei în lumina unor circumstanțe excepționale au putere de lege încă de la pronunțarea lor și nu pot fi atacate.”

B. Legea din 3 februarie 2006 privind executarea hotărârilor Curții Europene a Drepturilor Omului și aplicarea jurisprudenței acesteia

25. Fragmentele relevante din această lege, astfel cum erau formulate la momentul faptului, se citesc astfel:

„Prezenta lege reglementează relațiile născute: din obligația statului de a executa hotărârile pronunțate de Curtea Europeană a Drepturilor Omului în cauzele îndreptate împotriva Ucrainei; din necesitatea de a elimina cauzele încălcărilor de către Ucraina a Convenției pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale și a Protocoalelor la aceasta; necesitatea de a integra normele europene de protejare a drepturilor omului în practica juridică și administrativă a Ucrainei și din necesitatea de a crea condiții de natură să determine scăderea numărului de cereri îndreptate împotriva Ucrainei în fața Curții Europene a Drepturilor Omului.”

Art. 1 - Definiții

„1. În sensul prezentei legi, termenii de mai jos sunt definiți după cum urmează:

(...)

Convenția – Convenția de apărare a drepturilor omului și a libertăților fundamentale din 1950 și protocoalele la aceasta, a căror forță obligatorie a fost recunoscută de [parlamentul ucrainean];

Curtea – Curtea Europeană a Drepturilor Omului;

(...)

Beneficiar – a) reclamant în fața Curții Europene a Drepturilor Omului într-o cauză îndreptată împotriva Ucrainei în favoarea căruia Curtea a pronunțat o hotărâre sau în cazul căruia părțile au ajuns la o soluționare pe cale amiabilă, sau reprezentanții acestuia sau persoanele îndreptățite (...);

Executarea unei hotărâri [a Curții] – a) plata unei despăgubiri beneficiarului; b) adoptarea unor măsuri individuale; c) adoptarea unor măsuri generale;

(...). »

Art. 2 – Executarea hotărârilor [Curții]

„1. Orice hotărâre [a Curții] obligă Ucraina și trebuie să fie executată de aceasta în conformitate cu art. 46 din Convenție.

2. Procedura de executare a hotărârilor Curții este reglementată de prezenta lege, de legea privind modalitățile de executare și alte texte normative, ținând seama de dispozițiile exprese ale prezentei legi.”

Art. 10 – Măsuri individuale suplimentare

„1. În afară de plata unei despăgubiri, sunt adoptate măsurile individuale în vederea repunerii în drepturi a beneficiarului lezat.

2. Prin măsuri individuale se înțelege în special:

a) repunerea beneficiarului, în măsura în care este posibil, în situația juridică în care se afla acesta înainte de încălcarea Convenției (*restitutio in integrum*);

(...)

3. Beneficiarul este repus în situația sa juridică anterioară în special prin următoarele mijloace:

- a) reexaminarea cauzei de către o instanță, inclusiv redeschiderea procedurii în cauză;
- b) reexaminarea cauzei de către un organ administrativ.”

Art. 11 – Demersurile care trebuie îndeplinite de biroul agentului guvernamental în materie de măsuri individuale

„1. În trei zile de la notificarea de către Curte a caracterului definitiv al hotărârii, biroul agentului guvernamental:

- a) adresează beneficiarului o notificare prin care îl informează cu privire la dreptul său de a introduce o acțiune în revizuirea cauzei și/sau de a redeschide procedura în conformitate cu legislația în vigoare (...).”

III. Dreptul și practica în cadrul statelor membre ale Consiliului European

26. Un studiu comparativ al legislației și practicii din treizeci și opt de state membre ale Consiliului European arată că mare parte din acestea au instituit mecanisme interne care permit să fie solicitată, pe baza unei constatări a încălcării Convenției, formulate de Curte, reexaminarea unei cauze civile soluționate printr-o hotărâre judecătorească definitivă. În special, în douăzeci și două din aceste state, codul de procedură civilă național abilitază în mod expres orice justițiabil, în favoarea căruia Curtea Europeană a Drepturilor Omului sau orice altă instanță internațională a pronunțat o hotărâre prin care s-a constatat încălcarea drepturilor sale, în cadrul unei cauze civile, să solicite reexaminarea cauzei pe baza acestei hotărâri. Aceste state sunt: Albania, Germania, Andorra, Armenia, Azerbaidjan, Croația, Estonia, Fosta Republică Iugoslavă a Macedoniei, Georgia, Letonia, Lituania, Moldova, Muntenegru, Norvegia, Portugalia, Republica Cehă, România, Rusia, Serbia, Slovacia, Elveția și Turcia. În toate aceste țări, reexaminarea trebuie să fie solicitată în fața instanței, dar nivelul de jurisdicție variază de la un stat membru la altul. În cazul unora, trebuie sesizată cea mai înaltă instanță, adică Curtea Supremă (Albania, Azerbaidjan, Estonia și Lituania) sau Curtea Constituțională (Republica Cehă). În cazul altora, reexaminarea trebuie solicitată în fața instanței care a pronunțat hotărârea în litigiu (Croația, Fosta Republică Iugoslavă a Macedoniei și Serbia). În principiu, reexaminarea nu se face din oficiu, dar trebuie să îndeplinească anumite condiții de admisibilitate, precum respectarea termenelor, calitatea de a sta în justiție a reclamantului și motivul cererii (acesta este cazul, de exemplu, în Albania, Fosta Republică Iugoslavă a Macedoniei, Georgia, Muntenegru și Turcia). Unele legislații naționale prevăd alte condiții: de exemplu, este necesar să persiste consecințele grave ale încălcării (România), reparația să nu fi remediat încălcarea (Slovacia) sau să fie imposibilă despăgubirea reclamantului prin orice altă metodă (Estonia).

27. Dacă, în șaisprezece din cele treizeci și opt de state membre analizate [Austria, Belgia, Spania, Franța, Grecia, Ungaria, Italia, Irlanda, Liechtenstein, Luxemburg, Monaco, Țările de Jos, Polonia, Slovenia, Suedia și Regatul Unit (Anglia și Țara Galilor)], reexaminarea în materie civilă, pe baza unei constatări a încălcării Convenției, formulată de Curte, nu este prevăzută în mod expres, până în prezent, în dispozițiile legale în vigoare, reclamantii în favoarea cărora s-a pronunțat o hotărâre care a constatat încălcarea Convenției au totuși posibilitatea, în unele din statele menționate (în speță, Franța, Țările de Jos și Polonia), să solicite reexaminarea cauzei lor prin intermediul procedurii de revizuire, susținând apariția unor elemente noi sau existența unor vicii de procedură.

IV. Recomandarea nr. r (2000) 2 a Comitetului de Miniștri

28. În Recomandarea nr. R (2000) 2, adoptată la 19 ianuarie 2000, în cadrul celei de-a 694-

a reuniuni a Delegaților Miniștrilor, Comitetul de Miniștri a precizat că, din practica referitoare la controlul executării hotărârilor Curții, reieșea că existau circumstanțe excepționale, în care s-a dovedit că reexaminarea unei cauze sau redeschiderea unei proceduri era cea mai eficientă modalitate sau chiar singura modalitate de a realiza *restitutio in integrum*. Prin urmare, acesta a solicitat statelor să instituie mecanisme de reexaminare pentru cauzele care priveau constatări ale încălcării Convenției, formulate de Curte, în special în următoarele cazuri:

„(i) Partea lezată suferă în continuare consecințe negative foarte grave în urma pronunțării deciziei naționale, consecințe care nu pot fi compensate prin reparația echitabilă și care nu pot fi schimbate decât prin reexaminare sau redeschiderea procedurii, și

(ii) din hotărârea Curții rezultă că

(a) pe fond, decizia internă atacată este contrară Convenției, sau

(b) încălcarea constatată este cauzată de erori sau deficiențe de procedură atât de grave încât generează îndoieli serioase cu privire la rezultatul procedurii interne atacate.”

ÎN DREPT

I. Cu privire la pretinsa încălcare a art. 6 § 1 din Convenție și a art. 1 din Protocolul nr. 1 la Convenție

29. Reclamanta denunță procedura desfășurată în cadrul „recursului în lumina unor circumstanțe excepționale” introdus de aceasta („recursul excepțional”), care s-a încheiat prin decizia pronunțată de Curtea Supremă la 14 martie 2008. Aceasta susține în special că, atunci când a examinat acest recurs, înalta instanță nu a ținut seama de concluziile Curții din hotărârea acesteia din 3 mai 2007, formulate în temeiul art. 6 § 1, în ceea ce privește aprecierea de către instanța internă a elementelor de probă (supra, pct. 15). În plus, aceasta nu a abordat unele din cele mai importante aspecte ale cauzei, în special validitatea principalelor probe documentare pe care se bazaseră hotărârile instanțelor interne. De asemenea, raționamentul acestei instanțe, referitor la soluționarea primei cereri contrazicea concluziile enunțate de Curte în hotărârea acesteia din 3 mai 2007 (supra, pct. 13 și 18). Reclamanta consideră că maniera, inechitabilă în opinia ei, în care Curtea Supremă a examinat recursul excepțional a determinat o nouă încălcare a art. 6 § 1 și a art. 1 din Protocolul nr. 1, ale căror părți relevante în speță sunt formulate după cum urmează:

Art. 6 § 1

„1. Orice persoană are dreptul la judecarea în mod echitabil [...] a cauzei sale, de către o instanță [...], care va hotărî [...] asupra încălcării drepturilor și obligațiilor sale cu caracter civil [...]”

Art. 1 din Protocolul nr. 1

„Orice persoană fizică sau juridică are dreptul la respectarea bunurilor sale. Nimeni nu poate fi lipsit de proprietatea sa decât pentru o cauză de utilitate publică și în condițiile prevăzute de lege și de principiile generale ale dreptului internațional.

Dispozițiile precedente nu aduc atingere dreptului statelor de a adopta legile pe care le consideră necesare pentru a reglementa folosința bunurilor conform interesului general sau pentru a asigura plata impozitelor ori a altor contribuții, sau a amenzilor.”

30. Curtea subliniază, în primul rând, că prezenta cerere examinată urmează după o cerere anterioară, introdusă de aceeași persoană cu privire la un litigiu civil referitor la proprietatea asupra unei părți dintr-un imobil. În hotărârea acesteia din 3 mai 2007 privind prima cerere, Curtea a considerat că hotărârile judecătorești interne în cauză au fost pronunțate în cadrul unei proceduri care a încălcat garanțiile de independență și imparțialitate care caracterizează

un proces echitabil în sensul art. 6 § 1, precum și securitatea juridică și obligația de a oferi o motivare suficientă (supra, pct. 13-15). Bazându-se în principal pe această hotărâre, reclamanta a atacat hotărârile în cauză, sesizând Curtea Supremă cu un recurs excepțional. În martie 2008, în urma procedurii care face obiectul prezentei cauze, Curtea Supremă a respins recursul acesteia, pe motiv că deciziile contestate erau corecte și întemeiate.

31. Curtea trebuie, în primul rând, să analizeze dacă, ținând seama de repartizarea competențelor prevăzută de Convenție, între Comitetul de Miniștri și Curte, în ceea ce privește supravegherea executării hotărârilor, art. 46 din Convenție, o împiedică să examineze diversele capete de cerere formulate de reclamantă [a se vedea, de exemplu, *Lyons și alții împotriva Regatului Unit* (dec.), nr. 15227/03, CEDO 2003-IX]. Dacă nu este cazul, va trebui, în al doilea rând, să examineze dacă garanțiile Convenției, în special cele care decurg din art. 6 § 1, trebuiau să fie aplicate procedurii de examinare a recursului excepțional [*Steck-Risch și alții împotriva Liechtenstein* (dec.), nr. 29061/08, 11 mai 2010] și, în cazul unui răspuns afirmativ, dacă au fost respectate cerințele art. 6 § 1.

32. Totuși, este necesar să se sublinieze în prealabil faptul că respectivele capete de cerere ale reclamantei sunt îndreptate în principal împotriva procedurii privind recursul excepțional formulat de aceasta la 14 iunie 2007 și respins de Curtea Supremă la 14 martie 2008. Ținând seama de natura și rezultatul recursului similar, introdus ulterior de reclamantă și respins de Curtea Supremă la 5 iunie 2008, va fi luat în considerare și acesta (infra, pct. 55-56).

A. Împiedică art. 46 din Convenție examinarea de către Curte a capetelor de cerere formulate în speță?

1. Principii generale

33. Dacă nu este invocată în cadrul „procedurii de încălcare” prevăzute la art. 46 § 4 și art. 46 § 5 din Convenție, chestiunea privind respectarea hotărârilor Curții de către înaltele părți contractante nu ține de competența acesteia [*Organizația Macedoneană Unită Ilinden – PIRIN și alții împotriva Bulgariei* (nr. 2), nr. 41561/07 și 20972/08, pct. 56, 18 octombrie 2011]. Art. 46 § 2 din Convenție conferă Comitetului de Miniștri competența de a supraveghea executarea hotărârilor Curții și de a aprecia măsurile adoptate de statele pârâte. Cu toate acestea, rolul jucat de Comitetul de Miniștri în cadrul executării hotărârilor Curții nu o împiedică pe aceasta să examineze o nouă cerere privind măsurile adoptate de un stat pârât în executarea uneia din hotărârile acesteia, dacă această cerere cuprinde elemente pertinente noi, legate de chestiuni nesoluționate în hotărârea inițială [*Verein gegen Tierfabriken Schweiz (VgT) împotriva Elveției* (nr. 2) (MC), nr. 32772/02, pct. 61-63, CEDO 2009].

34. Principiile generale relevante în această privință sunt expuse în decizia *Egmez împotriva Ciprului* [(dec.), nr. 12214/07, pct. 48-56, 18 septembrie 2012]¹ :

„48. Curtea reamintește că aceste constatări din hotărârile sale privind existența unor încălcări sunt, în principiu, declarative [*Krémáø și alții împotriva Republicii Cehe* (dec.), nr. 69190/01, 30 martie 2004; *Lyons și alții împotriva Regatului Unit* (dec.), nr. 15227/03, CEDO 2003-IX, și *Marckx împotriva Belgiei*, 13 iunie 1979, pct. 58, seria A nr. 31] și că, în temeiul art. 46 din Convenție, înaltele părți contractante se angajează să respecte hotărârile definitive pronunțate de Curte în litigiile în care acestea sunt părți, Comitetul de Miniștri fiind însărcinat cu supravegherea executării acestora [a se vedea, *mutatis mutandis*, *Papamichalopoulos și alții împotriva Greciei* (art. 50), 31 octombrie 1995, pct. 34, seria A nr. 330-B]. Rezultă, în special, că statul pârât declarat răspunzător pentru o încălcare a Convenției sau a protocoalelor sale nu are doar obligația de a plăti părților în cauză sumele acordate cu titlu de reparație echitabilă, ci și de a alege, sub supravegherea Comitetului de Miniștri, măsurile generale și/sau, după caz, individuale pe care trebuie să le adopte în ordinea sa juridică internă pentru a pune capăt încălcării constatate de Curte și pentru a elimina, pe cât posibil, consecințele acesteia [*Pisano împotriva Italiei* (radiere) (MC), nr. 36732/97, pct. 43, 24 octombrie 2002, *Scozzari și Giunta împotriva Italiei* (MC),

nr. 39221/98 și 41963/98, pct. 249, CEDO 2000-VIII]. Statul pârât are libertatea, sub supravegherea Comitetului de Miniștri, de a-și alege mijloacele pentru îndeplinirea obligației sale legale în conformitate cu art. 46 din Convenție, în măsura în care aceste mijloace sunt compatibile cu concluziile conținute în hotărârea Curții (*Scozzari și Giunta*, citată anterior, pct. 249). În ceea ce o privește, Curtea nu joacă niciun rol în acest dialog (*Lyons și alții*, decizie citată anterior).

49. Deși Curtea poate, în unele cazuri, să indice măsura precisă, compensatorie sau de altă natură, pe care statul pârât va trebui să o adopte [a se vedea, de exemplu, *Assanidzé împotriva Georgiei* (MC), nr. 71503/01, pct. 14 din dispozitiv, CEDO 2004-II, și *Gençel împotriva Turciei*, nr. 53431/99, pct. 27, 23 octombrie 2003], Comitetului de Miniștri îi revine, în temeiul art. 46 § 2 din Convenție, obligația de a aprecia punerea în aplicare a acestor măsuri [*Greens și M.T. împotriva Regatului Unit*, nr. 60041/08 și 60054/08, pct. 107, 23 noiembrie 2010; *Suljagić împotriva Bosniei și Herțegovinei*, nr. 27912/02, pct. 61, 3 noiembrie 2009; *Hutten-Czapska împotriva Poloniei* (soluționare amiabilă) (MC), nr. 35014/97, pct. 42, 28 aprilie 2008; *Hutten-Czapska împotriva Poloniei* (MC), nr. 35014/97, pct. 231-239 și dispozitivul, CEDO 2006-VIII; *Broniowski împotriva Poloniei* (soluționare amiabilă) (MC), nr. 31443/96, pct. 42, CEDO 2005-IX, și *Broniowski împotriva Poloniei* (MC), nr. 31443/96, pct. 189-194 și dispozitivul, CEDO 2004-V].

50. În consecință, Curtea a subliniat întotdeauna că nu are competența de a verifica dacă o parte contractantă a respectat obligațiile impuse de una din hotărârile sale. Astfel, aceasta a refuzat să examineze capete de cerere întemeiate pe neexecutarea de către stat a hotărârilor sale, declarându-le inadmisibile *ratione materiae* [*Moldovan și alții împotriva Moldovei* (dec.), nr. 8229/04, 15 februarie 2011; *Dowsett împotriva Regatului Unit* (nr. 2) (dec.), nr. 8559/08, 4 ianuarie 2011; *Öcalan împotriva Turciei* (dec.), nr. 5980/07, 6 iulie 2010; *Haase împotriva Germaniei*, nr. 11057/02, CEDO 2004 III; *Komanický împotriva Slovaciei* (dec.), nr. 13677/03, 1 martie 2005; *Lyons și alții*, decizie citată anterior; *Krémáø și alții*, decizie citată anterior, și *Fischer împotriva Austriei* (dec.), nr. 27569/02, CEDO 2003-VI].

51. Rolul jucat de Comitetul de Miniștri în acest domeniu nu înseamnă totuși că măsurile adoptate de un stat pârât în vederea remedierii încălcării constatate de Curte nu pot ridica o problemă nouă, nesoluționată de hotărâre [*Verein gegen Tierfabriken Schweiz (VgT)*, citată anterior, pct. 62; *Hakkar împotriva Franței* (dec.), nr. 43580/04, 7 aprilie 2009; *Haase*, citată anterior; *Mehemi împotriva Franței* (nr. 2), nr. 53470/99, pct. 43, CEDO 2003-IV]; *Rongoni împotriva Italiei*, nr. 44531/98, pct. 13, 25 octombrie 2001; *Rando împotriva Italiei*, nr. 38498/97, pct. 17, 15 februarie 2000; *Leterme împotriva Franței*, 29 aprilie 1998, *Culegere* 1998-III; *Pailot împotriva Franței*, 22 aprilie 1998, pct. 57, *Culegere* 1998-II, și *Olsson împotriva Suediei* (nº 2), 27 noiembrie 1992, seria A nr. 250], și nu pot, de sine stătătoare, să facă obiectul unei noi cereri pe care Curtea trebuie să o examineze.

52. În acest temei, Curtea s-a declarat competentă pentru a examina capetele de cerere formulate într-o serie de cauze, care au urmat unor hotărâri pronunțate de aceasta, de exemplu, atunci când autoritățile interne procedaseră la reexaminarea dosarului în cadrul executării uneia din hotărârile sale, fie prin redeschiderea procedurii [*Emre împotriva Elveției* (nr. 2), nr. 5056/10, 11 octombrie 2011, și *Hertel împotriva Elveției* (dec.), nr. 53440/99, CEDO 2002-I], fie prin organizarea unui nou proces (*Organizația Macedoneană Unită Ilinden – PIRIN și alții împotriva Bulgariei* (nr. 2), nr. 41561/07 și 20972/08, 18 octombrie 2011, și *Liou împotriva Rusiei* (nr. 2), nr. 29157/09, 26 iulie 2011].

53. În plus, în cazul particular al încălcării unui drept prevăzut de Convenție, care continuă o anumită perioadă de timp după adoptarea unei hotărâri de constatare a încălcării acestui drept, nu este neobișnuită examinarea de către Curte a unei a doua cereri care susține încălcarea acestui drept în perioada ulterioară [a se vedea, între altele, *Ivanțoc și alții împotriva Moldovei și Rusiei*, nr. 23687/05, pct. 93-96, 15 noiembrie 2011, privind o menținere în detenție; *Wasserman împotriva Rusiei* (nr. 2), nr. 21071/05, pct. 36-37, 10 aprilie 2008, privind neexecutarea unei hotărâri judecătorești interne, și *Rongoni împotriva Italiei*, citată anterior, pct. 13, privind durata unui proces]. În aceste cauze, „noua problemă” apăruse ca urmare a persistenței încălcării constatate în hotărârea inițială a Curții. Totuși, controlul efectuat de aceasta din urmă se limitează la perioadele noi în cauză și la noul capăt de cerere formulat referitor la aceste perioade (a se vedea, de exemplu, *Ivanțoc și alții*, citată anterior).

54. Din jurisprudența Curții reiese clar că, în mare măsură, constatarea existenței unei „noi probleme” depinde de circumstanțele speciale ale cauzei și că distincția dintre cazuri nu este întotdeauna evidentă. De exemplu, în cauza *Verein gegen Tierfabriken Schweiz (VgT)*, citată anterior, Curtea a concluzionat că are competența de a examina un capăt de cerere întemeiat pe respingerea de către instanța internă în cauză a unei cereri de redeschidere a procedurii, în urma uneia din hotărârile acesteia. Aceasta s-a bazat în principal pe noutatea motivelor de respingere a cererii, care constituiau așadar elemente relevante noi, care puteau da naștere unei noi încălcări a Convenției (*Verein gegen Tierfabriken Schweiz (VgT)*, citată anterior, pct. 65). Aceasta a considerat, de asemenea, că motivul pentru care Comitetul de Miniștri încheiasă supravegherea executării hotărârii sale fără să fi luat în considerare refuzul de redeschidere era

faptul că nu fusese informat cu privire la acest refuz. Curtea a apreciat că, și din acest punct de vedere, refuzul în cauză constituia un element nou (*idem*, pct. 67). În același mod, în hotărârea sa recentă *Emre*, citată anterior, aceasta a hotărât că un element nou era reprezentat de o nouă hotărâre judecătorească internă pronunțată în urma redeschiderii procesului și care conținea o nouă punere în balanță a intereselor concurente. În această privință, Curtea a constatat, de asemenea, că nu fusese încă inițiată procedura de executare în fața Comitetului de Miniștri. Cu toate acestea, capete de cerere similare au fost respinse în cauzele *Schelling împotriva Austriei* (nr. 2) (dec.), nr. 46128/07, 16 septembrie 2010, și *Steck-Risch și alții împotriva Liechtensteinului* (dec.) nr. 629061/08, 11 mai 2010), Curtea apreciind că, având în vedere dosarul, respingerea cererilor de redeschidere de către instanțele naționale nu era întemeiată pe motive noi, care puteau da naștere unei noi încălcări a Convenției, și nu putea nici să fie legată de astfel de motive. În plus, aceasta a observat, în decizia sa *Steck-Risch*, că supravegherea executării hotărârii anterioare a Curții fusese încheiată de Comitetul de Miniștri înainte ca instanța națională să refuze redeschiderea procesului și fără să fi luat în considerare faptul că era posibilă introducerea unei cereri de redeschidere. Nici în această privință nu exista niciun element relevant nou.

55. În acest sens, trebuie să fie menționate, de asemenea, criteriile stabilite de jurisprudență în ceea ce privește art. 35 § 2 lit. b), în temeiul căruia o cerere poate fi declarată inadmisibilă dacă aceasta este „în mod esențial aceeași cu o cerere examinată anterior de Curte și [...] nu conține fapte noi”. În primul rând, pentru ca o cerere să fie considerată „în mod esențial aceeași” cu o cerere precedentă, este necesar ca ambele cereri să se raporteze la părți, capete de cerere și fapte identice [*Verein Gegen Tierfabriken Schweiz (VgT)*, citată anterior, pct. 63, și *Pauger împotriva Austriei* (dec.), nr. 16717/90 și 24872/94, decizia Comisiei din 9 ianuarie 1999]. În al doilea rând, noțiunea de capăt de cerere este caracterizată de faptele pretinse în cadrul acestuia și nu pur și simplu de motivele și argumentele juridice invocate în cadrul acestuia (*Guerra și alții împotriva Italiei*, 19 februarie 1998, pct. 44, *Culegere* 1998-I, și *Powell și Rayner împotriva Regatului Unit*, 21 februarie 1990, pct. 29, seria A nr. 172). În al treilea rând, având în vedere că autorul său invocă fapte noi, cererea nu este în mod esențial aceeași cu o cerere precedentă [*Patera împotriva Republicii Ceha* (dec.), nr. 25326/03), decizia Comisiei din 10 ianuarie 1996, și *Chappex împotriva Elveției* (dec.), nr. 20338/92, decizia Comisiei din 12 octombrie 1994].

56. În consecință, nu sunt încălcate competențele conferite Comitetului de Miniștri de către art. 46 – supravegherea executării hotărârilor Curții și aprecierea punerii în aplicare a măsurilor adoptate de state în temeiul acestui articol – în cazurile în care Curtea examinează fapte noi în cadrul unei noi cereri [*Verein Gegen Tierfabriken Schweiz (VgT)*, citată anterior, pct. 67].”

2. Aplicarea principiilor menționate anterior faptelor în speță

35. Revenind la prezenta speță, Curtea apreciază că, în unele observații ale reclamantei, se poate identifica lipsa unei executări adecvate a hotărârii pronunțate de Curte la 3 mai 2007 cu privire la prima cerere a acesteia. Reclamanta părea să susțină, în special, că, în cursul procedurii care s-a încheiat cu decizia Curții Supreme din 14 martie 2008, nu au fost remediate deficiențele procedurii – care au făcut obiectul hotărârii pronunțate de Curte în 2007 – care s-a desfășurat inițial în fața instanței interne, ca urmare a faptului că înalta instanță nu a abordat chestiunea validității principalei probe documentare, pe care se bazau hotărârile judecătorești interne contestate (supra, pct. 29). Orice capăt de cerere întemeiat pe neexecutarea unei hotărâri a Curții sau neremedierea unei încălcări constatate deja de aceasta nu ține de competența sa *ratione materiae* (a se vedea rezumatul jurisprudenței Curții reprodus la punctul precedent, în special decizia *Lyons și alții*, citată anterior). Prin urmare, în măsura în care se raportează la o neremediere a încălcării art. 6 § 1, constatată de Curte în hotărârea acesteia din 2007, capetele de cerere ale reclamantei trebuie să fie declarate, în temeiul art. 35 § 3 lit. a) și art. 35 § 4 din Convenție, incompatibile *ratione materiae* cu aceasta.

36. În noua cerere este formulat totuși un capăt de cerere nou, care are legătură mai puțin cu rezultatul și mai degrabă cu desfășurarea și echitatea procedurii soluționate de Curtea Supremă în 2008, care este diferită de procedura internă vizată în hotărârea din 2007 și ulterioară acesteia.

37. Capătul de cerere al reclamantei referitor la acest aspect, astfel cum se poate deduce

din observațiile sale, privește maniera în care Curtea Supremă a abordat unul din principalele sale argumente, întemeiate pe hotărârea pronunțată de Curte în 2007. În special, reclamanta susține că raționamentul adoptat de Curtea Supremă în decizia acesteia din 14 martie 2008 contrazice evident constatările corespunzătoare făcute de Curte în hotărârea acesteia din 2007 (supra, pct. 29). Prin urmare, acest capăt de cerere nu este întemeiat pe rezultatul propriu-zis al procedurii urmate în cadrul recursului excepțional formulat de reclamantă, nici pe ineficiența executării hotărârii Curții de către instanțele naționale, ci pe maniera în care Curtea Supremă a ajuns la decizia sa din martie 2008, în cursul acestei proceduri [a se compara cu deciziile citate anterior, *Steck-Risch și alții*, *Öcalan* și *Schelling* (nr. 2), în care nu a fost formulată nicio acuzație diferită de cea de inechitate, în ceea ce privește desfășurarea unor noi proceduri inițiate în fața instanței interne de către reclamant în aceste cauze]. Cu siguranță că demersurile reclamantei, care vizau reexaminarea hotărârilor interne pronunțate în speță, aveau o legătură incontestabilă cu executarea hotărârii pronunțate de Curte la 3 mai 2007, dar nu numai că aceste capete de cerere, întemeiate de reclamantă pe o inechitate a procedurii judiciare ulterioare, au legătură cu o situație diferită de aceea examinată în această hotărâre, dar acestea cuprind elemente noi, care au legătură cu aspecte nesoluționate de aceasta.

38. Prin urmare, în speță, „noua problemă” pe care Curtea are competența de a o soluționa fără a încălca prerogativele statului pârât și ale Comitetului de Miniștri, care decurg din art. 46 din Convenție, privește pretinsa inechitate a procedurii desfășurate în cadrul recursului excepțional formulat de reclamantă și nu rezultatul propriu-zis sau consecințele acestuia asupra executării adecvate a hotărârii pronunțate de Curte la 3 mai 2007.

39. Așadar, art. 46 din Convenție nu împiedică examinarea de către Curte a noului capăt de cerere formulat de reclamantă ca urmare a inechității procedurii încheiate cu decizia Curții Supreme din 14 martie 2008. Curtea urmează să analizeze în continuare dacă garanțiile privind echitatea, impuse de art. 6 § 1 din Convenție, trebuiau să se aplice procedurii interne în litigiu.

B. Este noul capăt de cerere al reclamantei compatibil *ratione materiae* cu art. 6 § 1 din Convenție?

1. Argumentele părților

40. Guvernul susține că art. 6 din Convenție nu se aplica în procedura desfășurată în cadrul „recursului în lumina unor circumstanțe excepționale”, formulat de reclamantă. Acesta explică faptul că decizia din 14 martie 2008, prin care Curtea Supremă a respins primul recurs al reclamantei, a fost o încheiere și nu a soluționat o contestație privind drepturile sau obligații cu caracter civil. Decizia de respingere a celui de-al doilea recurs, pronunțată de Curtea Supremă la 5 iunie 2008, este cea care ar fi „definit” respectivele drepturi sau obligații. Totuși, având în vedere că persoana în cauză nu s-a plâns de procedura desfășurată în iunie 2008, ar trebuit constatată inaplicabilitatea art. 6.

41. La rândul ei, reclamanta susține că art. 6 § 1 din Convenție era aplicabil procedurii urmate în cadrul recursului său excepțional, aflat la originea deciziei pronunțate de Curtea Supremă la 14 martie 2008.

2. Motivarea Curții

a) Principii generale

42. Curtea reamintește că, pentru ca aspectul „civil” al art. 6 § 1 să fie aplicabil, trebuie să fi existat „contestarea” unui „drept” care să poată fi pretins recunoscut în dreptul intern, cel puțin în mod credibil, indiferent dacă acesta este protejat sau nu de Convenție. Este necesar ca respectiva contestație să fie reală și serioasă; aceasta poate privi atât existența însăși a unui

drept, cât și sfera de aplicare sau modalitățile de exercitare ale acestuia; în cele din urmă, rezultatul procedurii trebuie să fie decisiv în mod direct pentru dreptul în cauză, o legătură foarte slabă ori consecințe îndepărtate nu sunt suficiente pentru ca art. 6 § 1 să fie aplicabil [a se vedea, printre multe alte hotărâri anterioare, *Micallef împotriva Maltei* (MC), nr. 17056/06, pct. 74, CEDO 2009, și *Boulois împotriva Luxemburgului* (MC), nr. 37575/04, pct. 90, CEDO 2012].

43. În această privință, natura legii conform căreia trebuie soluționată contestația (lege civilă, comercială, administrativă, etc.) și cea a autorității competente în materie (instanță de drept comun, organ administrativ, etc.) nu au o importanță decisivă (*Micallef*, citată anterior, pct. 74).

b) Jurisprudența privind aplicabilitatea art. 6 procedurilor de recurs extraordinar

44. Conform unei jurisprudențe consacrate și constante, care reflectă principiile menționate anterior, Convenția nu garantează dreptul la redeschiderea unei proceduri încheiate. În ceea ce privește procedurile extraordinare care permit solicitarea unei astfel de redeschideri, nu este vorba, în principiu, de a se pronunța asupra unor „contestații” referitoare la drepturi sau obligații cu caracter civil sau asupra temeiniciei unor „acuzatii în materie penală”. Prin urmare, se consideră că art. 6 nu li se aplică [a se vedea, printre multe alte hotărâri precedente, *X împotriva Austriei*, nr. 7761/77, decizia Comisiei din 8 mai 1978, D.R. 14, p. 171; *Surmont și de Meurechy împotriva Belgiei*, nr. 13601/88 și 13602/88, decizia Comisiei din 6 iulie 1989, D.R. 62, p. 284; *J.F. împotriva Franței* (dec.) nr. 39616/98, 20 aprilie 1999; *Zawadzki împotriva Poloniei* (dec.), nr. 34158/96, 6 iulie 1999; *Sonnleitner împotriva Austriei* (dec.) nr. 34813/97, 6 ianuarie 2000; *Sablon împotriva Belgiei*, nr. 36445/97, pct. 86, 10 aprilie 2001; *Valentin Gorizdra împotriva Moldovei* (dec.) nr. 53180/99, 2 iulie 2002; *Kucera împotriva Austriei*, nr. 40072/98, 3 octombrie 2002; *Fischer*, decizie citată anterior; *Jussy împotriva Franței*, nr. 42277/98, pct. 18, 8 aprilie 2003; *Dankevitich împotriva Ucrainei*, nr. 40679/98, 29 aprilie 2003; *Steck-Risch și alții*, decizie citată anterior; *Öcalan*, decizie citată anterior; *Schelling (nr. 2)*, decizie citată anterior; *Hurter împotriva Elveției* (dec.), nr. 48111/07, 15 mai 2012, și *Dybeku împotriva Albaniei* (dec.), nr. 557/12, pct. 30, 11 martie 2014]. Într-adevăr, o dată soluționată cauza printr-o hotărâre judecătorească definitivă internă, care a dobândit autoritatea de lucru judecat, nu se poate susține, în principiu, că un recurs extraordinar sau o cerere extraordinară, formulate ulterior pentru a solicita revizuirea acestei hotărâri, permit să se susțină în mod credibil că există un drept recunoscut în ordinea juridică națională sau că rezultatul procedurii, în cursul căreia s-a pus problema pronunțării asupra caracterului oportun al reexaminării cauzei, este decisiv pentru „drepturi și obligații cu caracter civil” sau o „acuzatie în materie penală” (a se compara cu hotărârea *Melis împotriva Greciei*, nr. 30604/07, pct. 18-20, 22 iulie 2010, care se îndepărtează de acest raționament).

45. Acest raționament a fost adoptat, de asemenea, în cazurile în care redeschiderea unei proceduri interne încheiate a fost solicitată în temeiul constatării de către Curte a unei încălcări a Convenției (a se vedea, de exemplu, *Fischer*, decizie citată anterior). Declarând inadmisibil capătul de cerere formulat de asociația reclamantă în temeiul art. 6, în *Verein gegen Tierfabriken Schweiz (VgT) împotriva Elveției (nr. 2)* (nr. 32772/02, 4 octombrie 2007), camera s-a exprimat după cum urmează:

„24. (...) din jurisprudența Curții reiese că această dispoziție nu se aplică procedurii de examinare a unei cereri de revizuire a unei condamnări sau a unui proces civil (*Sablon împotriva Belgiei*, nr. 36445/97, pct. 86, 10 aprilie 2001). Curtea consideră că nu există niciun motiv pentru a nu aplica acest raționament și în cazul cererii de revizuire ulterioară constatării de către aceasta a unei încălcări a Convenției [a se vedea, pentru o cauză penală, *Fischer împotriva Austriei* (dec.), nr. 27569/02, CEDO 2003-VI]. Prin urmare, aceasta consideră că respectivul capăt de cerere întemeiat pe art. 6 este incompatibil *ratione materiae* cu dispozițiile Convenției.”

46. În schimb, dacă un recurs extraordinar conduce cu drept deplin sau concret la rejudecarea în întregime a litigiului, art. 6 se aplică în maniera obișnuită procedurii de „reexaminare” [a se vedea, de exemplu, *Sablon*, citată anterior, pct. 88-89; *Vaniane împotriva Rusiei*, nr. 53203/99, pct. 56, 15 decembrie 2005; *Zassourtsev împotriva Rusiei*, nr. 67051/01, pct. 62, 27 aprilie 2006; *Alexeïenko împotriva Rusiei*, nr. 74266/01, pct. 55, 8 ianuarie 2009; *Hakkar*, decizie citată anterior, și *Rizi împotriva Albaniei* (dec.), nr. 49201/06, pct. 47, 8 noiembrie 2011].

47. În mod similar, s-a apreciat că art. 6 este aplicabil în unele cazuri în care, deși numită „extraordinară” sau „excepțională” în dreptul intern, procedura a fost considerată asimilabilă, din punctul de vedere al naturii și sferei de aplicare ale acesteia, unei proceduri de apel ordinare, încadrarea la nivel intern nefiind considerată de Curte drept hotărâtoare pentru chestiunea aplicabilității.

48. Astfel, în hotărârea *San Leonard Band Club împotriva Maltei* (nr. 77562/01, pct. 41-48, CEDO 2004-IX), Curtea a hotărât că art. 6 se aplica unei proceduri de revizuire a unui proces. Aceasta a considerat că respectiva cerere de revizuire era asimilabilă unui recurs, că autoritățile malteze nu beneficiau de nicio marjă de apreciere în materie, dar că acestea aveau în continuare obligația de a se pronunța asupra cererii, și că rezultatul procedurii de revizuire era hotărâtor pentru „drepturile și obligațiile cu caracter civil” ale societății reclamante.

49. În mod similar, în hotărârea sa, *Maresti împotriva Croației* (nr. 55759/07, 25 iunie 2009), Curtea a apreciat că o procedură extraordinară de reexaminare a unei hotărâri definitive în materie penală intra sub incidența art. 6. Acordând o atenție deosebită naturii și particularităților acestei proceduri, aceasta a subliniat că această cerere extraordinară de reexaminare nu era disponibilă acuzatului decât în cazul foarte limitat al unei erori de drept săvârșite în detrimentul acestuia din urmă, că aceasta trebuia să fie formulată în termenul strict de o lună de la notificarea acuzatului cu privire la decizia pronunțată în apel și că în Croația, Curtea Supremă nu beneficia de nicio marjă de apreciere în alegerea motivelor de revizuire, care erau enumerate în mod expres în Codul croat de procedură penală. Aceasta a adăugat că respectiva cerere avea un echivalent în procedura civilă croată, și anume un recurs în materie civilă, căruia i se aplica art. 6 (pct. 25-28 din prezenta hotărâre).

50. Pe scurt, art. 6 § 1 nu se aplică, în principiu, căilor de atac extraordinare care permit solicitarea redeschiderii unei proceduri încheiate; natura, sfera de aplicare și particularitățile unei astfel de proceduri în diversele ordini juridice pot fi de natură să permită ca aceasta să intre sub incidența art. 6 § 1 și a garanțiilor privind echitatea procesului, pe care această dispoziție le acordă justițiabililor. Astfel, Curtea trebuie să examineze natura, sfera de aplicare și particularitățile recursului extraordinar despre care este vorba în speță.

c) Aplicarea principiilor menționate anterior în speță

51. Așadar, analizând circumstanțele concrete ale speței, Curtea observă că, la momentul faptelor, Codul de procedură civilă garanta oricărei părți la un litigiu încheiat cu o decizie de casare „dreptul de a contesta în fața Curții Supreme (...), în lumina unor circumstanțe excepționale, o hotărâre judecătorească în materie civilă” (art. 353, dispoziție introductivă a părții din cod consacrate recursurilor excepționale și al cărei text este reprodus la pct. 24 de mai sus). În temeiul următoarei dispoziții din cod (art. 354 alin. 1, al cărei text este reprodus, de asemenea, la pct. 24 de mai sus), „o constatare, de către o autoritate internațională a cărei competență este recunoscută de Ucraina, a încălcării de către o hotărâre judecătorească [internă] a unor angajamente internaționale ale Ucrainei”, constituia unul din cele două mijloace care puteau întemeia un recurs excepțional. Art. 357 din cod definește, în plus, „examinarea unei cauze în lumina unor circumstanțe excepționale”, ca fiind o „formă de recurs”, asimilabilă unui astfel de recurs atât din punctul de vedere al atribuțiilor de control exercitate de Curtea Supremă, cât și al procedurii aplicabile. De asemenea, puterea decizională a Curții Supreme în ceea ce privește rezultatul unui recurs excepțional era comparabilă cu aceea de care dispunea aceasta în recurs. Astfel, procedura de recurs

excepțional putea avea ca rezultat una din diversele categorii de decizii enumerate la art. 358 din cod. Astfel, Curtea Supremă putea, în special, „să respingă recursul și să lase neschimbată decizia atacată”, „să anuleze, total sau parțial, decizia atacată și să trimită cauza spre rejudecare în fața instanței [inferioare competente]”, „să anuleze decizia atacată a instanței de apel sau de recurs și să confirme decizia pronunțată în primă instanță și anulată eronat” sau „să modifice decizia atacată sau să adopte o nouă decizie pe fond”.

52. În scopul analizării de către Curte a naturii și a sferei de aplicare a recursului exercitat de reclamantă în temeiul Codului de procedură civilă, cadrul legislativ de referință, reprezentat de dispozițiile Legii din 2006 privind executarea hotărârilor Curții Europene a Drepturilor Omului și aplicarea jurisprudenței acesteia, poate avea, de asemenea, o anumită relevanță (supra, pct. 25, unde sunt reproduse părțile relevante ale legii). În special, art. 10 alin. 3 lit. a) din această lege prevedea că „[b]eneficiarul” – adică un reclamant care a obținut câștig de cauză în fața Curții – „[va fi] repus în situația sa juridică anterioară în special prin (...) reexaminarea cauzei de către o instanță, inclusiv redeschiderea procedurii în cauză”. În plus, conform art. 11 alin. 1 lit. a) din aceeași lege, biroul agentului guvernamental trebuia să adreseze „beneficiarului o notificare prin care îl inform[a] cu privire la dreptul său de a introduce o acțiune în revizuirea cauzei și/sau de a redeschide procedura în conformitate cu legislația în vigoare”.

53. Cadrul juridic în vigoare în Ucraina îi oferea așadar reclamantei posibilitatea de a formula un recurs care permitea reexaminarea litigiului său civil de către Curtea Supremă, în lumina constatării Curții, conform căreia deciziile interne inițiale erau viciate. Ținând seama de tipul reexaminării prevăzute, recursul excepțional formulat de reclamantă poate fi considerat drept o prelungire a procedurii civile (încheiate), asimilabilă recursului așa cum este definit în dreptul ucrainean. În aceste condiții, Curtea apreciază că, din moment ce caracteristicile acestei proceduri asimilabile casării pot avea un impact asupra modului jucat de garanțiile procedurale prevăzute la art. 6 § 1 (a se vedea *Delcourt împotriva Belgiei*, 17 ianuarie 1970, pct. 26, seria A nr. 11), acestea trebuie să i se aplice în același fel în care acestea se aplică, în general, procedurii în recurs în materie civilă (a se vedea, de exemplu, *Mushta împotriva Ucrainei*, nr. 8863/06, pct. 39, 18 noiembrie 2010, și, *mutatis mutandis*, *San Leonard Band Club și Maresti*, citate la pct. 48-49 de mai sus).

54. Această concluzie, care decurge din dreptul ucrainean aplicabil, este confirmată de sfera de aplicare și natura „examinării” concrete efectuate în speță de Curtea Supremă la 14 martie 2008, înainte ca aceasta să respingă recursul excepțional al reclamantei, lăsând neschimbate deciziile atacate. În cadrul acestei examinări, Curtea Supremă a analizat din nou, în lumina observațiilor noi ale reclamantei, întemeiate în principal pe hotărârea Curții din 3 mai 2007, documentele de la dosar și hotărârile judecătorești pronunțate în cadrul procedurii inițiale (supra, pct. 20-21). În consecință, desfășurarea procedurii din martie 2008 este pe deplin comparabilă cu aceea a procedurii în recurs, inițiate de reclamantă și soluționată de Curtea Supremă în august 2002 (supra, pct. 11 și *Bochan*, citată anterior, pct. 39), căreia art. 6 § 1 i se aplica *ratione materiae*. În opinia Curții, în martie 2008, Curtea Supremă a reanalizat acest litigiu civil „în lumina unor circumstanțe excepționale”, în speță hotărârea pronunțată de Curte în 2007, în cadrul unei proceduri asimilabile unei proceduri în recurs, și aceasta nu a identificat niciun motiv pentru a casa deciziile contestate. Prin urmare, aceasta a efectuat o „reexaminare” – pentru a relua termenii folosiți în Legea din 2006 – a acțiunii în revendicare imobiliară în cauză, pe baza unor motive noi, întemeiate pe interpretarea sa a hotărârii pronunțate de Curte la 3 mai 2007, chiar dacă aceasta a decis să nu modifice rezultatul cauzei și, în special, să nu dispună rejudecarea integrală a acesteia de către o instanță inferioară.

55. Faptul că, în iunie 2008, Curtea Supremă, pe baza art. 356 din cod, a declarat inadmisibil pentru motive de formă, fără o altă „examinare” pe fond, recursul formulat

ulterior de reclamantă în aprilie 2008 nu schimbă cu nimic considerațiile de mai sus.

56. Prin urmare, ținând seama atât de dispozițiile relevante din legislația ucraineană, cât și de natura și sfera de aplicare ale procedurii aflate la originea deciziei pronunțate de Curtea Supremă la 14 martie 2008 cu privire la recursul excepțional formulat de reclamantă, confirmată ulterior de înalta instanță în decizia sa din iunie 2008, Curtea consideră că această procedură era decisivă pentru drepturile și obligațiile cu caracter civil ale reclamantei. În consecință, garanțiile relevante prevăzute la art. 6 § 1 se aplică acestei proceduri. Excepția invocată de Guvern în temeiul inaplicabilității acestei dispoziții în cazul procedurii în cauză trebuie așadar să fie respinsă.

57. Independent de concluzia acesteia referitoare la aplicabilitatea art. 6 § 1 tipului de procedură despre care este vorba în speță, Curtea ține să reamintească faptul că statelor contractante le revine obligația de a hotărî care este cea mai potrivită modalitate de executare a hotărârilor acesteia, fără să aducă atingere în mod necorespunzător principiilor autorității de lucru judecat sau securității juridice în materie civilă, în special în cazurile în care litigiul afectează terți ale căror proprii interese legitime trebuie protejate. Pe de altă parte, chiar și atunci când statul contractant prevede posibilitatea de a solicita, pe baza unei hotărâri a Curții, redeschiderea unei proceduri încheiate, autorităților interne le revine sarcina de a institui o procedură pentru soluționarea cererilor de acest tip și de a stabili criteriile care permit să se hotărască dacă redeschiderea solicitată se impune într-un anumit caz. În cadrul comunității statelor contractante, nu există o abordare uniformă în ceea ce privește posibilitatea de a solicita redeschiderea unei proceduri încheiate în urma unei constatări a Curții privind existența unei încălcări sau în ceea ce privește modalitățile de funcționare a mecanismelor de redeschidere existente (supra, pct. 26-27).

58. Cu toate acestea, considerentele precedente nu diminuează cu nimic importanța pe care o are, pentru eficacitatea sistemului Convenției, instituirea la nivel intern a unor proceduri care permit să se revină asupra unei cauze în lumina unei constatări a încălcării garanțiilor echității procesului, prevăzute la art. 6. Astfel de proceduri pot într-adevăr să fie considerate un element important al executării hotărârilor Curții, astfel cum este reglementată de art. 46, și prin punerea lor în aplicare un stat contractant demonstrează angajamentul asumat față de Convenție și de jurisprudența Curții (*Lyons și alții*, decizie citată anterior). În această privință, Curtea reamintește Recomandarea nr. R(2000) 2 a Comitetului Miniștrilor, în care acesta solicită statelor părți la Convenție să se asigure că există posibilități adecvate de redeschidere a unei proceduri la nivel intern, în cazul constatării de către Curte a unei încălcări a Convenției (supra, pct. 28). Aceasta își reiterează opinia conform căreia o astfel de măsură poate reprezenta „cea mai eficientă modalitate sau chiar singura modalitate de a realiza *restitutio in integrum*” [a se vedea *Verein gegen Tierfabriken Schweiz (VgT) (nr. 2)*, citată la pct. 33 de mai sus, pct. 33 și 89, și *Steck-Risch și alții*, decizie citată anterior].

C. Îndeplinește noul capăt de cerere formulat de reclamantă în temeiul art. 6 § 1 din Convenție celelalte condiții de admisibilitate?

59. Curtea constată că respectivul capăt de cerere formulat de reclamantă, ca urmare a inechității procedurii aflate la originea deciziei pronunțate de Curtea Supremă la 14 martie 2008, nu este în mod vădit nefondat în sensul art. 35 § 3 lit. a) din Convenție și nu prezintă niciun alt motiv de inadmisibilitate. Prin urmare, Curtea îl declară admisibil.

D. Cu privire la fondul noului capăt de cerere formulat de reclamantă în temeiul art. 6 § 1 din Convenție

60. În ceea ce privește chestiunea respectării în speță a cerințelor art. 6 § 1, Curtea observă că respectivul capăt de cerere formulat de reclamantă referitor la inechitate este în mod specific îndreptat împotriva raționamentului adoptat de Curtea Supremă în decizia acesteia

din 14 martie 2008.

61. Curtea reamintește că, în temeiul unei jurisprudențe consacrate și constante, aceasta nu are obligația de a examina erorile de fapt sau de drept comise eventual de o instanță internă, cu excepția cazului în care și în măsura în care este posibil ca acestea să fi adus atingere drepturilor și libertăților protejate de Convenție [a se vedea, de exemplu, *García Ruiz împotriva Spaniei* (MC), nr. 30544/96, pct. 28, CEDO 1999-I, și *Perez împotriva Franței* (MC), nr. 47287/99, pct. 82, CEDO 2004-I], de exemplu, dacă acestea pot fi considerate în mod excepțional drept o „inechitate” incompatibilă cu art. 6 din Convenție. Deși garantează dreptul la un proces echitabil, această dispoziție nu reglementează totuși admisibilitatea probelor sau aprecierea lor, materie care ține în primul rând de dreptul intern și instanțele naționale. În principiu, chestiuni precum importanța acordată de instanțele naționale diverselor elemente de probă, concluzii sau aprecieri pe care le-au examinat nu țin de controlul Curții. Aceasta nu are obligația să țină locul unei instanțe de gradul patru de jurisdicție și contestă aprecierea instanțelor naționale, în temeiul art. 6 § 1, doar în cazurile în care concluziile acestora pot fi considerate arbitrar sau în mod vădit nerezonabile (a se vedea, de exemplu, *Dulaurans împotriva Franței*, nr. 34553/97, pct. 33-34 și 38, 21 martie 2000, *Khamidov împotriva Rusiei*, nr. 72118/01, pct. 170, 15 noiembrie 2007, și *Anđelkovič împotriva Serbiei*, nr. 1401/08, pct. 24, 9 aprilie 2013).

62. Astfel, în hotărârea *Dulaurans*, Curtea a constatat o încălcare a dreptului la un proces echitabil, pe motiv că singurul motiv pentru care Curtea de casație franceză ajunsese la decizia sa în litigiu de a respinge ca inadmisibil un recurs era rezultatul unei „eroare evidente de apreciere” (*Dulaurans*, citată anterior). Logica aflată la baza acestei noțiuni de „eroare evidentă de apreciere” (întemeiată pe dreptul administrativ francez), astfel cum este utilizată în contextul art. 6 § 1 din Convenție, este fără îndoială aceea că, având în vedere că eroarea de fapt sau de drept comisă de instanța națională este atât de vădită încât este calificată drept „evidentă” – în sensul că nu ar fi putut fi comisă de niciun magistrat rezonabil – este posibil ca aceasta să fi adus atingere echității procesului. În cauza *Khamidov*, caracterul nerezonabil al concluziei instanțelor naționale cu privire la fapte era atât de „flagrant și evident” încât Curtea a considerat că procedura denunțată trebuia să fie calificată drept „vădit arbitrară” (*Khamidov*, citată anterior, pct. 174). În hotărârea *Anđelkovič*, Curtea a considerat că hotărârea judecătorească internă, care, în esență, nu avea niciun temei legal în dreptul intern și nu permitea realizarea unei legături între faptele stabilite, dreptul aplicabil și rezultatul procesului, avea, în plus, un caracter arbitrar și trebuia interpretată drept o „denegare de justiție” (*Anđelkovič*, citată anterior, pct. 27).

63. În speță, Curtea observă că, în decizia sa din 14 martie 2008, Curtea Supremă a denaturat în mod grosolan constatările făcute de Curte în hotărârea sa din 3 mai 2007. Curtea Supremă a explicat în special că în conformitate cu concluzia Curții, deciziile pronunțate în speță de instanțele naționale erau legale și întemeiate și că reclamanta obținuse o reparație echitabilă pentru nerespectarea garanției unui „termen rezonabil”, ceea ce este total eronat (supra, pct. 13-18).

64. Curtea remarcă faptul că raționamentul Curții Supreme nu se reduce pur și simplu la o lectură diferită a unui text juridic. Aceasta nu poate fi considerată ca fiind „evident arbitrară” sau ca având drept consecință o „denegare de justiție”, având în vedere că denaturarea hotărârii pronunțate în 2007 în prima cauză *Bochan*, citată anterior, a avut ca efect împiedicarea demersului reclamantei vizând examinarea cererii sale în lumina acestei hotărâri, în cadrul procedurii recursului, prevăzute de dreptul intern (supra, pct. 51-53). În această privință, este necesar să se sublinieze că, în hotărârea sa din 2007, Curtea a concluzionat că, în lumina circumstanțelor de realocare a cauzei instanțelor inferioare de către Curtea Supremă, îndoilele reclamantei cu privire la imparțialitatea magistraților care au

examinat cauza, inclusiv cei ai înaltei instanțe, erau justificate în mod obiectiv (supra, pct. 13-15).

65. Prin urmare, Curtea trebuie să concluzioneze, pornind de la constatările privind natura și repercusiunile viciului de care era afectată decizia Curții Supreme din 14 martie 2008 (supra, pct. 63-64), că procedura denunțată nu a îndeplinit cerințele privind echitatea procesului, enunțate la art. 6 § 1 din Convenție, și că, așadar, a fost încălcată această dispoziție.

E. Cu privire la noul capăt de cerere al reclamantei, în măsura în care acesta privește art. 1 din Protocolul nr. 1

66. Invocând art. 1 din Protocolul nr. 1, reclamanta afirmă că a fost privată nelegal de proprietatea ei, din cauza procedurii privind recursul excepțional formulat de aceasta.

67. Curtea constată că acest capăt de cerere este legat de cel examinat anterior și că, prin urmare, și acesta trebuie declarat admisibil.

68. În lumina concluziei sale întemeiate pe art. 6 § 1 din Convenție (supra, pct. 65), Curtea consideră că nu este necesar să examineze dacă, în speță, a fost încălcat art. 1 din Protocolul nr. 1.

II. Cu privire la aplicarea art. 41 din Convenție

69. În temeiul art. 41 din Convenție,

„În cazul în care Curtea declară că a avut loc o încălcare a Convenției sau a Protocoalelor sale și dacă dreptul intern al înaltei părți contractante nu permite decât o înlăturare incompletă a consecințelor acestei încălcări, Curtea acordă părții lezate, dacă este cazul, o reparație echitabilă.”

A. Prejudiciu

70. Reclamanta solicită 300 000 de euro (EUR) pentru prejudiciul pe care susține că l-a suferit ca urmare a pretensei încălcări a drepturilor sale care decurg din art. 6 din Convenție și art. 1 din Protocolul nr. 1 la Convenție.

71. Guvernul răspunde că reclamanta nu a precizat natura prejudiciului în cauză și că aceasta nu a prezentat niciun document pentru a-și susține cererea. Prin urmare, consideră că această cerere trebuie respinsă integral.

72. Curtea constată că reclamanta nu a furnizat nicio precizare cu privire la natura sau la gravitatea prejudiciului pe care îl pretinde. Totuși, consideră că persoana în cauză a avut cu siguranță un sentiment de tristețe și angoasă din cauza manierei „inechitabile” în care Curtea Supremă s-a pronunțat asupra recursului său excepțional, având în vedere că aceasta a împiedicat demersurile sale vizând examinarea acțiunii în revendicare imobiliară în lumina primei hotărâri pronunțate de Curte în cadrul procedurii recursului, prevăzute de dreptul intern (supra, pct. 64). Curtea nu consideră că este oportun să stabilească dacă este realizabilă o reexaminare a acestei cauze la nivel intern, în lumina circumstanțelor, ținând seama în special de perioada considerabilă care s-a scurs între timp, precum și repercusiunile pe care le-ar putea avea o asemenea reexaminare asupra principiilor autorității de lucru judecat și securității juridice în ceea ce privește un proces civil încheiat, precum și asupra intereselor legitime ale terților. În aceste circumstanțe, Curtea trebuie să constate, în scopul analizei sale în temeiul art. 41, că, de acum înainte, reclamanta nu mai are nicio posibilitate practică de a obține repararea la nivel intern a încălcării constatate în speță. Prin urmare, pronunțându-se în echitate, Curtea consideră că este rezonabil să acorde persoanei în cauză suma de 10 000 EUR pentru prejudiciul moral, plus orice sumă ce poate fi datorată cu titlu de impozit pentru această sumă.

B. Cheltuieli de judecată

73. Reclamanta nu solicită rambursarea cheltuielilor de judecată.

C. Dobânzi moratorii

74. Curtea consideră necesar ca rata dobânzilor moratorii să se întemeieze pe rata dobânzii facilității de împrumut marginal practică de Banca Centrală Europeană, majorată cu trei puncte procentuale.

Pentru aceste motive,

CURTEA,

în unanimitate,

1. declară cererea admisibilă pentru capetele de cerere formulate de reclamantă în temeiul art. 6 § 1 din Convenție, ca urmare a inechității procedurii aflate la originea deciziei pronunțate de Curtea Supremă la 14 martie 2008, și în temeiul art. 1 din Protocolul nr. 1 la Convenție, ca urmare a unei privări nelegale de proprietate din cauza acestei proceduri, și inadmisibilă pentru celelalte capete de cerere;
2. hotărăște că a fost încălcat art. 6 § 1 din Convenție;
3. hotărăște că nu este necesar să examineze capătul de cerere formulat în temeiul art. 1 din Protocolul nr. 1 la Convenție;
4. hotărăște
 - a) că statul pârât trebuie să îi plătească reclamantei, în termen de trei luni, suma de 10 000 EUR (zece mii euro) pentru prejudiciul moral, care trebuie convertită în moneda statului pârât la rata de schimb aplicabilă la data plății, plus orice sumă ce poate fi datorată cu titlu de impozit pentru această sumă;
 - b) că, de la expirarea termenului menționat și până la efectuarea plății, această sumă trebuie majorată cu o dobândă simplă, la o rată egală cu rata dobânzii facilității de împrumut marginal practică de Banca Centrală Europeană, aplicabilă pe parcursul acestei perioade și majorată cu trei puncte procentuale;
5. respinge cererea de acordare a unei reparații echitabile pentru celelalte capete de cerere.

Redactată în limba franceză și engleză, apoi comunicată în scris, la 5 februarie 2015, în temeiul art. 77 § 2 și art. 77 § 3 din Regulament.

Lawrence Early
Jurisconsult

Dean Spielmann
PREȘEDINTE,

În conformitate cu art. 45 § 2 din Convenție și art. 74 § 2 din Regulament, textul următoarelor opinii separate este anexat la prezenta hotărâre:

- a) opinia concordantă comună a judecătorilor Yudkivska și Lemmens;
- b) opinia concordantă a judecătorului Wojtyczek.

D.S.
T.L.E.

OPINIA CONCORDANTĂ COMUNĂ A JUDECĂTORILOR YUDKIVSKA ȘI LEMMENS

(Traducere)

1. Împărtășim fără rezerve constatarea încălcării art. 6 § 1.

În acest sens, hotărârea constituie un important pas înainte în ceea ce privește protecția oferită de Convenție reclamantilor care au sesizat Curtea cu o plângere privind încălcarea drepturilor lor fundamentale și care au încercat ulterior să obțină redeschiderea procedurii interne.

2. Cu toate acestea, dorim să precizăm că, în măsura în care hotărârea examinează dacă art. 6 § 1 era aplicabil procedurii în fața Curții Supreme, am fi preferat un raționament puțin mai extins.

În opinia noastră, este suficient să se constate că procedura deschisă ulterior constatării de către Curte a încheitării procedurii în fața Curții Supreme avea ca obiect reexaminarea judiciară a deciziilor instanțelor interne, printre care decizia pronunțată inițial de Curtea Supremă la 22 august 2002. Acordăm o importanță deosebită faptului că recursul excepțional formulat de reclamantă putea fi considerat o prelungire a procedurii inițiale, asimilabilă unui recurs (pct. 53 din hotărâre).

În schimb, nu considerăm că este necesar să se țină seama de modul în care Curtea Supremă și-a exercitat efectiv rolul în cadrul procedurii recursului excepțional (pct. 54 din hotărâre). Aplicabilitatea art. 6 § 1 nu ar trebui să depindă de rezultatul unei proceduri și în special de posibilitatea ca instanța de recurs să fi examinat, într-o anumită măsură, cererea inițială pe fond.

3. De asemenea, ținem să subliniem că principiile autorității de lucru judecat și securității juridice, menționate la pct. 57 din hotărâre, nu pot fi afectate în mod necorespunzător în cauze de această natură deoarece posibilitatea redeschiderii unei proceduri încheiate este prevăzută, de la bun început, în dreptul național.

Reamintim faptul că, în această privință, Convenția trebuie să fie interpretată ca garantând drepturi concrete și efective. Din punctul de vedere al principiilor, evidențierea imposibilității de modificare a unor decizii interne considerate de Curte ca fiind contrare Convenției ar putea conduce la privarea hotărârilor acesteia de majoritatea efectelor lor reale, ceea ce ar face sesizarea acesteia iluzorie.

4. Profităm de această ocazie pentru a observa că, în general, preconizăm o abordare mult mai extinsă a chestiunii aplicabilității art. 6 § 1 în materie civilă.

Trebuie să ne întrebăm dacă art. 6 § 1 nu se aplică *oricărei* proceduri judiciare care privește drepturi sau interese protejate din punct de vedere juridic, indiferent de măsura în care acestea au fost considerate decisive pentru decizia cu privire la un drept sau o obligație (cu caracter civil). Astfel s-ar evita demersurile laborioase de a stabili dacă o anumită procedură, ținând seama de caracteristicile sale specifice, intră sau nu în sfera de aplicare a art. 6 § 1.

OPINIA CONCORDANTĂ A JUDECĂTORULUI WOJTYCZEK

1. În prezenta cauză, am votat la fel ca majoritatea pentru a constata încălcarea art. 6 § 1 din Convenție. Cu toate acestea, am unele îndoieli cu privire la motivarea hotărârii și în special referitor la considerentele privind aplicabilitatea art. 6 procedurilor în care sunt examinate recursurile extraordinare împotriva hotărârilor judecătorești.

2. Întrebarea care stabilește dacă și în ce măsură art. 6 se aplică procedurilor de examinare a recursurilor extraordinare împotriva hotărârilor judecătorești sau actelor administrative individuale este foarte dificilă, având în vedere complexitatea semnificativă a dreptului procedural și diversitatea acestuia în Europa. Dificultăților de fond li se adaugă problemele lingvistice, deosebit de acute în acest domeniu al dreptului, deoarece mulți termeni juridici din limbile în care este redactată legislația statelor părți nu au denumiri echivalente în limbile oficiale ale Curții.

Constat faptul că jurisprudența anterioară a Curții a admis faptul că art. 6 este aplicabil „recursurilor” din cadrul procedurilor judiciare ale anumitor state, deși calea de atac este considerată extraordinară în dreptul național. În schimb, Curtea a declarat că, în principiu, art. 6 nu se aplică procedurii de examinare a cererii de „redeschidere a unei proceduri judiciare” (a se vedea hotărârile citate la pct. 44). În același timp, în mai multe cauze, Curtea a declarat că art. 6 se aplică altor căi de atac extraordinare prevăzute în unele state (a se vedea în special hotărârile *Melis împotriva Greciei*, nr. 30604/07, pct. 19, 22 iulie 2010; *San Leonard Band Club împotriva Maltei*, nr. 77562/01, CEDO 2004-IX; *Maresti împotriva Croației*, nr. 55759/07, 25 iunie 2009, și *J.S. și A.S. împotriva Poloniei*, nr. 40732/98, 24 mai 2005).

În aceste hotărâri, au fost invocate diverse argumente pentru a justifica aplicabilitatea art. 6. În hotărârea *San Leonard Band Club*, referitoare la o cerere de organizare a unui proces nou în materie penală, Curtea a evidențiat trei elemente: 1) în dreptul maltez, cererea de organizare a unui nou proces era singura modalitate de a contesta o decizie confirmată în apel; 2) cererea formulată în speță invoca aplicarea eronată a legii; 3) dacă erau îndeplinite condițiile prevăzute de lege, cererea determina declanșarea unui nou proces, fără să permită nicio apreciere discreționară cu privire la caracterul oportun al acesteia.

În hotărârea *Melis*, referitoare la o cerere în revizuire, Curtea a pus accentul pe „elementul decisiv (...), și anume că această cerere în revizuire era, în speță, singura cale legală care permitea reclamantului să obțină anularea hotărârii civile pronunțate în apel și restabilirea drepturilor acestuia de proprietar” (pct. 19).

În hotărârea *Maresti*, privind o cerere de reexaminare extraordinară în materie penală, aplicabilitatea art. 6 a fost justificată înainte de toate prin argumentul conform căruia această cale de atac era similară recursului din materie civilă. Pe de altă parte, Curtea a subliniat că recursul invoca faptul că urmărirea penală în speță era exclusă de lege.

De asemenea, este interesant de remarcat faptul că, în hotărârea *J.S. și A.S. împotriva Poloniei*, art. 6 a fost declarat aplicabil unui recurs extraordinar prevăzut în procedura administrativă poloneză, în speță acțiunea în contestarea nulității unei decizii administrative individuale, lovită de unele vicii deosebit de grave. Acest recurs permite să se obțină examinarea legalității unei decizii administrative individuale definitive, chiar și după ani de zile de la adoptarea acesteia. Astfel, dacă o persoană particulară introduce o acțiune în constatarea nulității unei decizii administrative definitive, pronunțate cu câțiva ani înainte și care privește drepturi sau obligații civile în sensul Convenției, acesta are dreptul ca respectiva cauză să fie examinată într-un termen rezonabil, de către o instanță care trebuie să se pronunțe

asupra temeiniciei cererii sale. Pentru a justifica aplicabilitatea art. 6, Curtea a argumentat că reclamantii în cauza respectivă nu încercaseră să obțină redeschiderea procedurii administrative, ci doar constatarea nulității unei decizii administrative pronunțate în trecut.

3. Fără să analizăm dreptul procedural comparat, putem nota pe scurt că, în multe sisteme juridice, „recursurile” au termene foarte stricte și privesc chestiuni de drept, în vreme ce „cererile de redeschidere a unei proceduri” pot fi introduse după o perioadă lungă de timp și sunt întemeiate, în special, pe fapte noi, probe noi sau anumite vicii de procedură grave. Prin urmare, se poate constata, într-un mod foarte intuitiv, că examinarea recursului constituie, într-o anumită măsură, prelungirea naturală a litigiului inițial, care, în acest stadiu, se concentrează pe chestiuni de interpretare a dreptului aplicabil, prelungind durata stării de incertitudine a părților în ceea ce privește rezultatul procedurii. Redeschiderea unei proceduri pare să aibă un caracter mai excepțional și poate avea loc după o perioadă foarte lungă de timp de la pronunțarea unei hotărâri judecătorești definitive în procedura inițială.

Pe de altă parte, trebuie subliniat faptul că, în multe sisteme juridice, recursul servește interesului public înainte de toate. Acesta permite stabilirea unei interpretări corecte a dreptului și uniformizarea jurisprudenței instanțelor inferioare. Partea care introduce un astfel de recurs trebuie să demonstreze existența interesului public de examinare a recursului. În schimb, foarte adesea, cererea de redeschidere a unei proceduri nu este supusă acestei condiții. Această din urmă cale de atac poate servi la protejarea unor drepturi subiective, fără să fie necesar să se demonstreze existența interesului public de a o examina. În plus, nedreptățile corectate prin redeschiderea unei proceduri, legate de erori de fapt, sunt adesea mult mai evidente decât ezitățile interpretative, adesea inevitabile, depășite prin intermediul recursului. În plus, recursul este adesea supus unei proceduri de filtrare preliminară, care permite verificarea admisibilității acestuia înainte de examinarea sa pe fond.

În diverse hotărâri, Curtea a considerat că examinarea cererii de redeschidere a procedurii nu este în sine o procedură care conduce la stabilirea drepturilor sau obligațiilor părților, nici la decizii privind temeinicia acuzației. O nouă stabilire a drepturilor și obligațiilor părților are loc abia după ce este pronunțată decizia de redeschidere a procedurii. În ceea ce mă privește, subliniez că, în unele țări, recursul prezintă multe asemănări din acest punct de vedere. În primul rând, instanța competentă examinează admisibilitatea recursului. În al doilea rând, aceasta se pronunță asupra fondului recursului, ceea ce poate determina anularea hotărârii contestate. În al treilea rând, după caz, o altă instanță va stabili, din nou, drepturile și obligațiile părților.

În acest context, este posibil într-adevăr să se facă distincție între cele două tipuri de căi de atac extraordinare, în scopul aplicării art. 6? Ne putem îndoi de acest lucru. În orice caz, un răspuns afirmativ convingător ar impune o analiză aprofundată a drepturilor procedurale naționale. Analiza hotărârilor și deciziilor Curții conduce la concluzia conform căreia, în jurisprudență, nu au fost formulate criterii precise care să permită să se afirme care căi de atac extraordinare intră sub incidența art. 6 din Convenție. De asemenea, consider că abordarea dezvoltată în cauza *J.S. și A.S.* este dificil de conciliat cu jurisprudența Curții referitoare la recursurile care vizează obținerea reexaminării hotărârilor pronunțate în diverse proceduri. Din jurisprudența analizată rezultă un grad foarte mare de incertitudine pentru justițiabili și statele părți la Convenție.

4. Cauza *Bochan împotriva Ucrainei* era o ocazie potrivită pentru a clarifica jurisprudența Curții în ceea ce privește aplicarea art. 6 căilor de atac extraordinare în procedurile judiciare, cel puțin în materie civilă.

La pct. 50, majoritatea a concluzionat: „[p]e scurt, art. 6 § 1 nu se aplică, în principiu, căilor de atac extraordinare care permit solicitarea redeschiderii unei proceduri încheiate; natura, sfera de aplicare și particularitățile unei astfel de proceduri în diversele ordini juridice

pot fi de natură să permită ca aceasta să intre sub incidența art. 6 § 1 și a garanțiilor privind echitatea procesului, pe care această dispoziție le acordă justițiabililor”. În analiza căii de atac în cauză, Curtea pune accent pe asemănările cu „recursul” și pe faptul că recursul poate fi considerat o prelungire a procedurii inițiale, apoi analizează examinarea efectuată de Curtea Supremă ucraineană în cauza respectivă. Regret că motivarea hotărârii nu oferă criterii generale mai precise, care să permită să se aprecieze ce elemente legate de natura, sfera de aplicare și particularitățile unei proceduri sunt decisive pentru ca art. 6 să fie aplicabil.

Incertitudinea în ceea ce privește sfera de aplicare exactă a art. 6 pare să se reflecte în argumentația adoptată. De exemplu, Curtea, la pct. 44 *in fine*, rezumă după cum urmează jurisprudența consacrată referitoare la căile de atac extraordinare: „[Î]ntr-adevăr, odată soluționată cauza printr-o hotărâre judecătorească definitivă internă, care a dobândit autoritatea de lucru judecat, nu se poate susține, în principiu, că un recurs extraordinar sau o cerere extraordinară, formulate ulterior pentru a solicita revizuirea acestei hotărâri, permit să se susțină în mod credibil că există un drept recunoscut în ordinea juridică națională sau că rezultatul procedurii, în cursul căreia s-a pus problema pronunțării asupra caracterului oportun al reexaminării cauzei, este decisiv pentru «drepturi și obligații cu caracter civil» sau o «acuză în materie penală»”. Remarc faptul că acest argument utilizat pentru a explica neaplicabilitatea articolului respectiv cererilor de redeschidere a procedurii pledează, în egală măsură, în favoarea inaplicabilității art. 6 recursului, în cadrul sistemelor juridice în care acest recurs este îndreptat împotriva unei hotărâri judecătorești considerate ca fiind definitivă și executorie în dreptul național.

De asemenea, se poate menționa că, la pct. 47, majoritatea constată că art. 6 a fost declarat de Curte ca fiind aplicabil procedurilor asimilabile apelului ordinar. În același timp, la pct. 48, care se presupune că ilustrează acest argument, Curtea constată că hotărârea *San Leonard Band Club* subliniază că, în dreptul maltez, „procedura de revizuire a unui proces” era asimilabilă unui recurs. Or, apelul și recursul sunt două căi de atac foarte diferite.

5. Art. 6 din Convenție impune pronunțarea asupra contestațiilor privind drepturile și obligațiile cu caracter civil într-un termen rezonabil, de către o instanță independentă și imparțială, instituită de lege. Textul acestei dispoziții nu exclude aplicarea sa în cazul căilor de atac extraordinare îndreptate împotriva unor hotărâri judecătorești care au stabilit în mod definitiv (în sensul dreptului național) drepturile și obligațiile cu caracter civil ale părților. În plus, scopul art. 6 este de a asigura o protecție eficientă a justițiabilului în cauzele civile și penale îndreptate împotriva nedreptății procedurale. Argumentul teleologic pledează așadar în favoarea aplicării cât mai extinse a acestei dispoziții diverselor căi de atac ordinare și extraordinare. În aceste condiții, pare mai convingător ca art. 6 să se considere aplicabil – cel puțin în principiu – tuturor căilor de atac extraordinare în procedurile judiciare. Cu toate acestea, deși sfera sa de aplicare ar trebui să fie limitată anumitor tipuri de căi de atac extraordinare, ar fi imperativ ca acesta să fie definit prin criterii precise.

Trebuie subliniat faptul că aceste concluzii privesc procedurile judiciare. Problema aplicabilității art. 6 căilor de atac extraordinare în procedurile administrative se pune în termeni diferiți și ar impune o examinare specială.

6. Prezenta cauză privește, de asemenea, subiectul foarte delicat al efectelor hotărârilor Curții prin care s-a constatat o încălcare a Convenției în cadrul unei proceduri civile sau printr-o hotărâre judecătorească pronunțată într-o procedură civilă. Hotărârile judecătorești în materie civilă soluționează frecvent litigii între părți care au interese contradictorii. Atunci când una din aceste părți contestă în fața Curții compatibilitatea cu Convenția a procedurii aplicate sau a hotărârii pronunțate, rezultatul procedurii în fața Curții are impact asupra drepturilor și intereselor celorlalte părți. Deși Curtea examinează relația verticală (adică relația reclamant–stat) și se pronunță asupra încălcărilor Convenției imputate autorităților

statului, hotărârea prin care se constată o încălcare a drepturilor reclamantului într-o procedură civilă sau printr-o hotărâre judecătorească pronunțată într-o procedură civilă exercită o influență asupra protecției acordate drepturilor celorlalte părți la această procedură și are, în mod necesar, o dimensiune orizontală, adică privește relațiile între subiecți de drept privat. Extinderea continuă de către jurisprudență a sferei de aplicare a drepturilor protejate de Convenție la relațiile între persoane de drept privat (în limba germană: *Drittwirkung*) accentuează această tendință.

Această influență a hotărârilor Curții ar fi cu atât mai profundă în cazul în care constatarea unei încălcări a Convenției în cadrul unei proceduri civile sau printr-o hotărâre judecătorească pronunțată în cadrul unei proceduri civile ar trebui să aibă ca rezultat redeschiderea acestei proceduri. Motivarea hotărârii în prezenta cauză subliniază în mod întemeiat lipsa unui consens între înaltele părți contractante în acest domeniu (pct. 57). Aceasta ia act într-un mod foarte pertinent de repercusiunile pe care o eventuală reexaminare a cauzei reclamantei „le-ar putea avea (...) asupra principiilor autorității de lucru judecat și securității juridice în ceea ce privește un proces civil încheiat, precum și asupra intereselor legitime ale terților” (pct. 72). Cu toate acestea, motivarea hotărârii pare să exprime o anumită preferință pentru instituirea posibilității de redeschidere a procedurilor civile pentru a permite executarea hotărârilor Curții (pct. 58). În ceea ce mă privește, aș prefera să introduc câteva nuanțe în argumentația Curții.

Orice parte la procedura civilă are dreptul la o hotărâre definitivă stabilă, pronunțată într-un termen rezonabil. O hotărâre definitivă, chiar și afectată de vicii din perspectiva Convenției, creează o încredere legitimă în ceea ce privește stabilitatea acesteia, în special dacă partea adversă a acționat cu bună credință, atunci când încălcările Convenției nu sunt evidente în lumina jurisprudenței anterioare a Curții. Imperativul de a respecta stabilitatea hotărârilor judecătorești definitive care soluționează cauze referitoare la persoane de drept privat și interesele legitime ale tuturor părților la procedură este un argument important împotriva redeschiderii procedurii civile în urma unei hotărâri a Curții care constată o încălcare a Convenției. O astfel de redeschidere poate chiar să conducă la încălcarea drepturilor celorlalte părți, protejate de Convenție. Totuși, nu poate fi exclus ca, în anumite situații, hotărârea definitivă pronunțată de o instanță civilă națională să creeze o nedreptate atât de evidentă în relațiile dintre persoane de drept privat încât singura soluție este anularea sau modificarea hotărârii pronunțate. Cu toate acestea, în general, în situațiile avute în vedere aici, reparația echitabilă constă, cel mai adesea, într-o despăgubire plătită de stat.

7. Chestiunea efectelor hotărârii Curții este legată intrinsec de problema procedurii în fața Curții. Orice reglementare procedurală trebuie să fie corespunzătoare obiectului și scopului procedurii și trebuie să asigure o protecție eficientă a intereselor legitime ale tuturor subiecților de drept în cauză. În plus, aceasta trebuie să asigure legitimitatea procedurală incontestabilă a hotărârilor pronunțate.

Dreptatea procedurală impune, în special, garantarea dreptului de a fi audiate tuturor persoanelor afectate de rezultatul procedurii. Astfel cum reamintește Seneca în *Medeea*, *qui statuit aliquid parte inaudita altera, aequum licet statuerit, haud aequus fuit* (acela care se pronunță într-o cauză fără să asculte cealaltă parte, chiar dacă decide corect, nu poate fi considerat drept). Cu cât sunt mai profunde efectele hotărârilor Curții, cu atât mai indispensabil este să se garanteze tuturor persoanelor implicate dreptul de a fi audiate. Evoluția jurisprudenței și a practicii în materie de efecte și executare a hotărârilor Curții pot face necesară ajustarea normelor procedurale aplicabile.

8. Atunci când sunt examinate cereri care susțin existența unor încălcări ale drepturilor omului într-o procedură civilă sau prin hotărâri judecătorești pronunțate în materie civilă, care soluționează litigii între persoane private sau persoane fizice de drept privat, nu trebuie să se

piardă niciodată din vedere drepturile părții adverse de către reclamant. În fapt, o constatare a Curții privind încălcarea Convenției printr-o hotărâre judecătorească în materie civilă poate avea consecințe de fapt și de drept pentru celelalte părți la procedura civilă și în ceea ce privește punerea în aplicare a drepturilor acestora. Această problemă este deosebit de acută în cazul cererilor îndreptate împotriva statelor al căror sistem juridic permite redeschiderea unei proceduri civile în urma unei hotărâri a Curții (precum în Ucraina).

Trebuie să se sublinieze aici faptul că, în hotărârea *Ruiz-Mateos împotriva Spaniei*, 23 iunie 1993, seria A nr. 262, Curtea a examinat chestiunea privind dreptul persoanelor în cauză de a fi audiate în procedura de verificare a normelor în fața unei instanțe constituționale. Problema fusese ridicată în contextul relațiilor dintre procedura civilă și procedura de verificare a normelor. În această cauză, în cadrul unui litigiu civil, o instanță spaniolă prezentase Curții Constituționale o întrebare preliminară privind constituționalitatea unui text normativ aplicabil în speță. Curtea a constatat încălcarea Convenției, pe motiv că, în procedura de verificare concretă a normelor în fața Curții Constituționale, Spania nu garantase uneia din părțile la procedura civilă dreptul de a prezenta observații cu privire la poziția părții adverse în ceea ce privește problema constituționalității unei legi (pct. 67).

9. Este incontestabil faptul că procedura de examinare a cererilor individuale de către Curte prezintă o serie importantă de particularități în raport cu procedurile în fața diverselor instanțe supreme naționale. Dacă o hotărâre a Curții poate fi importantă pentru punerea în aplicare a drepturilor celorlalte părți la procedurile naționale, aceasta nu stabilește în privința lor nici drepturi și nici obligații cu efect direct în statele părți. Cu toate acestea, dat fiind că, în situațiile avute în vedere, terții sunt adesea afectați de rezultatul procedurii în fața Curții, abordarea adoptată în cauza *Ruiz-Mateos*, în contextul relațiilor dintre procedura civilă și procedura de verificare a normelor, este valabilă și în contextul relațiilor dintre procedura civilă națională și procedura în fața Curții Europene a Drepturilor Omului.

Convenția nu garantează dreptul de a fi ascultate de Curte celorlalte părți la procedura națională care sunt vizate de hotărârea contestată. Este adevărat că, în temeiul art. 36 § 2 din Convenție, completat de art. 44 § 3 din Regulamentul Curții, președintele camerei poate, în interesul unei bune administrări a justiției, să autorizeze sau să invite orice persoană interesată, alta decât reclamantul, să prezinte observații scrise sau, în circumstanțe excepționale, să participe la ședință. Uneori Curtea folosește această posibilitate, în special în cauzele care privesc dreptul familiei. Soluția reținută nu mi se pare suficientă, deoarece posibilitatea de a asculta o persoană de drept interesată, lăsată la aprecierea discreționară a președintelui camerei, nu echivalează cu o garantare a dreptului de a fi ascultat. Aceasta nu este folosită întotdeauna atunci când sunt în cauză drepturile terților.

Participând la judecarea unor cauze privind încălcări ale Convenției în cadrul unei proceduri civile sau printr-o hotărâre judecătorească pronunțată într-o procedură civilă, continui să mă întreb dacă nu este necesar să se garanteze părților implicate dreptul de a prezenta observații în fața Curții. Este dreaptă pronunțarea unei hotărâri fără ascultarea celorlalte părți interesate? Dacă li s-ar garanta acestora dreptul de a fi ascultate, s-ar permite nu numai o mai bună punere în aplicare a principiilor dreptății procedurale, dar și o perspectivă mai profundă asupra chestiunilor examinate.

Având în vedere evoluția jurisprudenței menționată anterior, normele aplicabile procedurii de examinare a cererilor de către Curte nu asigură hotărârilor pronunțate un grad suficient de legitimitate procedurală. În acest context, este timpul ca procedura în fața Curții să fie regândită, astfel încât să fie adaptată mai bine cerințelor dreptății procedurale.